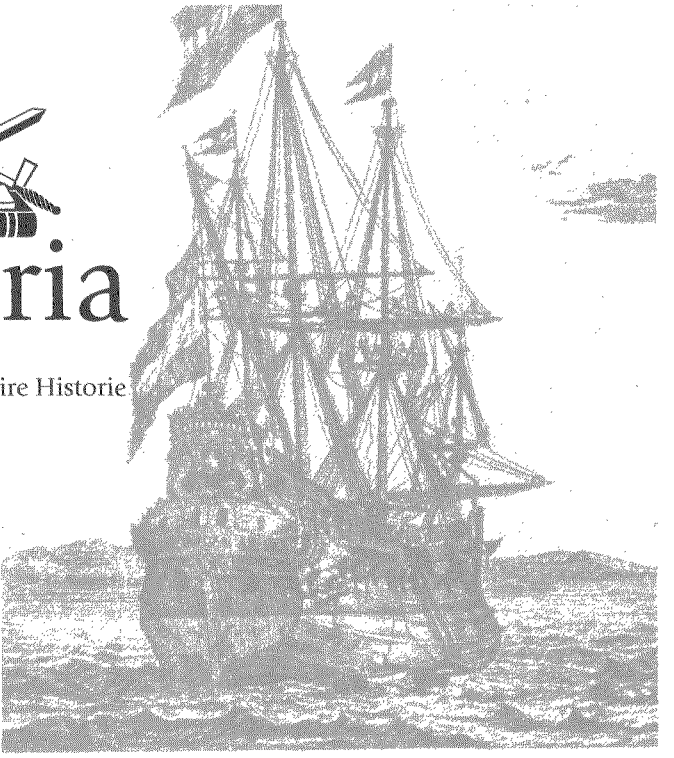
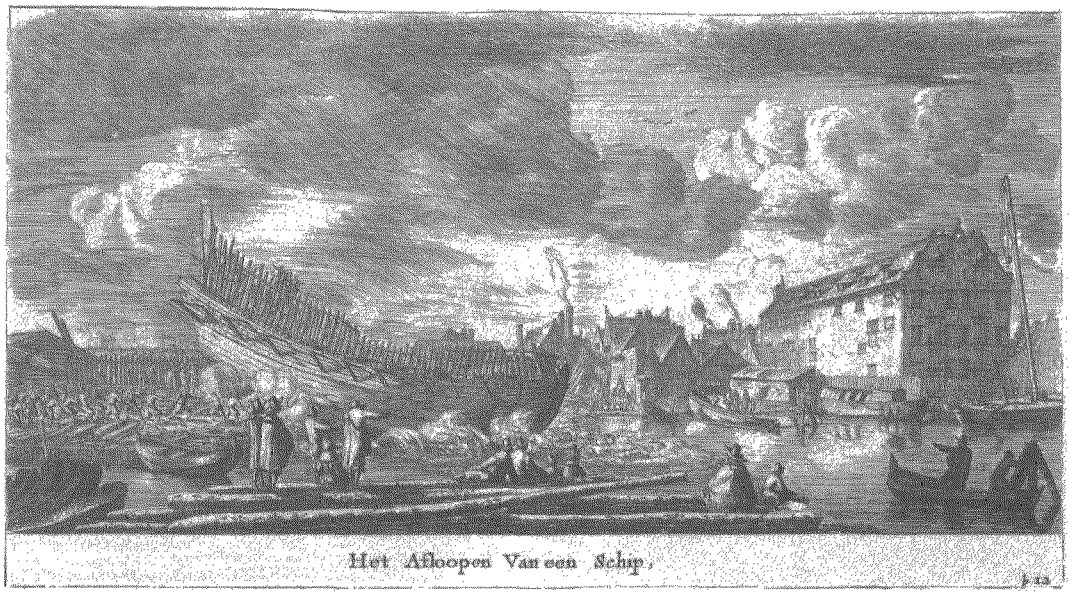
Mars et Historia

Nederlandse Vereniging voor Militaire Historie

De Paerrel een Oostindis Vaerder.

Het Afloopen Van een Schip.

36e Jaargang nummer 1 - januari/maart 2002

MARS et HISTORIA

De "NEDERLANDSE VERENIGING VOOR MILITAIRE HISTORIE", opgericht op 20 augustus 1966 en erkend bij K.B. no. 50 van 14 juni 1968, is er voor allen, die zich verdiepen in de studie van geschiedenis, ceremonieel, tradities, uniformen, emblemen, wapens en onderscheidingen van militaire en semi-militaire organisaties, meer in het bijzonder die van Nederland en de (voormalige) overzeese Rijksdelen.

BESCHERMHEER:
Z.K.H. Prins Bernhard der Nederlanden.

ERELEDEN:
M. Botma, drs B.G.J. Elias, F.J. van Lier, H. Muller.

BESTUUR:

Voorzitter: drs J. Nuis
Graaf Willem de Oudelaan 187
1412 AS Naarden
035-6946037.

Vice-voorzitter: drs R. de Winter
Koolwitjehof 29
3124 BH Schiedam
010-4709516 (thuis)
070-3188632 (kantoor)

Secretaris: J.W.H. Sonnemans
Europalaan 11
5504 GD Veldhoven
040-2553711.

Penningmeester: mr W.J. Zaagman
Stadhouderslaan 7
3832 AB Leusden
033-4940485.

Eindredacteur: T.L.D. Postma,
Kalfjeslaan 123
2623 AD Delft
015-2612663.

Leden: drs J.P.C.M. van Hoof,
mw. M. Groen, drs A.J. van der Peet,
W.L. Plink, A.G. Westendorp.

Foto's omslag:
Etsen Reinier Nooms

Colofon

LIDMAATSCHAP:
Kosten: € 25,-/jaar (buitenland: € 32,-/jaar) te storten op rek.nr. 65.82.12.125 van de ING-bank te Waddinxveen of op giro 2940790 t.n.v. de Nederlandse Vereniging voor Militaire Historie.

LEDENADMINISTRATIE:
mr W.J. Zaagman
Stadhouderslaan 7
3832 AB Leusden
033-4940485

REDACTIE:
Voorzitter: T.L.D. Postma.
Leden: drs M. van der Hoeven, H. Muller.

REDACTIEADRES:
Kalfjeslaan 123, 2623 AD Delft
015-2612663
E-mail: theo.postma@xs4all.nl

ADVERTENTIES:
Voorbeeld tarief: kwart pagina per jaar (vaste tekst): € 115,-; invoegen bedrukt A4 per keer: € 100,-
Inlichtingen bij penningmeester.

DRUK:
"Pro Patria", Zwijndrecht.

ISSN - 0928-5156

ARCHIEF OUDE NUMMERS:
Marechaussemuseum
Weeshuiswal 9, 4116 BR Buren
0344-571256

NABESTELLEN OUDE NUMMERS:
voor '97: P.N.M.A. van der Baan
Postbus 183
3900 AD Veenendaal
v.a. '97: bij de redactie
Prijzen:
per nummer € 2,50 + porto,
lustrumnummer € 5,-- + porto,
per jaargang € 7,50 + porto,
alle bij vooruitbetaling.

MARS et HISTORIA

De "NEDERLANDSE VERENIGING VOOR MILITAIRE HISTORIE", opgericht op 20 augustus 1966 en erkend bij K.B. no. 50 van 14 juni 1968, is er voor allen, die zich verdiepen in de studie van geschiedenis, ceremonieel, tradities, uniformen, emblemen, wapens en onderscheidingen van militaire en semi-militaire organisaties, meer in het bijzonder die van Nederland en de (voormalige) overzeese Rijksdelen.

BESCHERMHEER:
Z.K.H. Prins Bernhard der Nederlanden.

ERELEDEN:
M. Botma, drs B.G.J. Elias, F.J. van Lier, H. Muller.

BESTUUR:

Voorzitter: drs J. Nuis
Graaf Willem de Oudelaan 187
1412 AS Naarden
035-6946037.

Vice-voorzitter: drs R. de Winter
Koolwitjehof 29
3124 BH Schiedam
010-4709516 (thuis)
070-3188632 (kantoor)

Secretaris: J.W.H. Sonnemans
Europalaan 11
5504 GD Veldhoven
040-2553711.

Penningmeester: mr W.J. Zaagman
Stadhouderslaan 7
3832 AB Leusden
033-4940485.

Eindredacteur: T.L.D. Postma,
Kalfjeslaan 123
2623 AD Delft
015-2612663.

Leden: drs J.P.C.M. van Hoof,
mw. M. Groen, drs A.J. van der Peet,
W.L. Plink, A.G. Westendorp.

Foto's omslag:
Etsen Reinier Nooms

Colofon

LIDMAATSCHAP:
Kosten: € 25,-/jaar (buitenland: € 32,-/jaar) te storten op rek.nr. 65.82.12.125 van de ING-bank te Waddinxveen of op giro 2940790 t.n.v. de Nederlandse Vereniging voor Militaire Historie.

LEDENADMINISTRATIE:
mr W.J. Zaagman
Stadhouderslaan 7
3832 AB Leusden
033-4940485

REDACTIE:
Voorzitter: T.L.D. Postma.
Leden: drs M. van der Hoeven, H. Muller.

REDACTIEADRES:
Kalfjeslaan 123, 2623 AD Delft
015-2612663
E-mail: theo.postma@xs4all.nl

ADVERTENTIES:
Voorbeeld tarief: kwart pagina per jaar (vaste tekst): € 115,-; invoegen bedrukt A4 per keer: € 100,-. Inlichtingen bij penningmeester.

DRUK:
"Pro Patria", Zwijndrecht.

ISSN - 0928-5156

ARCHIEF OUDE NUMMERS:
Marechaussemuseum
Weeshuiswal 9, 4116 BR Buren
0344-571256

NABESTELLEN OUDE NUMMERS:
vóór '97: P.N.M.A. van der Baan
Postbus 183
3900 AD Veenendaal
v.a. '97: bij de redactie
Prijzen:
per nummer € 2,50 + porto,
lustrumnummer € 5,--+ porto,
per jaargang € 7,50 + porto,
alle bij vooruitbetaling.

Inhoud

Theo Postma
Omslagartikel: "400 jaar VOC" 2

Theo Postma
Op bezoek bij ... Koos Berlemon 3

J. Nuis
Militariade 4

Vraag en aanbod 7

V.d. Plas
De vesting Malakka 7

Henny Meijer
Boekwerk "Onderscheidingen" (1985 en 1991) 19

H. Muller
Boekbespreking: De luchtmacht opgebouwd 24

B.C. Cats
De emblemen van de expeditionaire macht, de 1e divisie 7 december, en voor de oorlogsvrijwilligers ... 25

P.H.Th. Dumon
Boekbespreking: "Kroniek der Luchtmacht Vrouwenafdeling (LUVA)
(50 jaar vrouw in luchtmachtblauw 1951-2001)" 29

D. de Iongh
Het negende eskadron Vechtwagens (Vew 9) "het noodverbandeskadron" 30

Andries Westendorp
Boekbespreking: Het Paleis van Willemsoord 39

C.J.M. Kramers
Het belgische radiostation in Baarle Hertog 1915-1918 40

Hans van Lith
Herinnering aan de Eerste Wereldoorlog 42

Theo Postma
Boekbespreking: Plotseling een vreselijke knal / Oorlogsgasten 43

J.G. Onderwater
Een nederlands bezoek aan het vlaamse kustfront, 1918 44

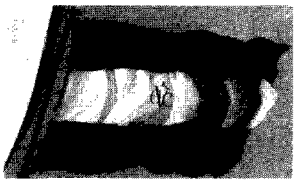
Theo Postma
Boekbespreking: Marinevliegkamp De Kooy 49

Theo Postma
Boekbespreking: "Nog maar 18 maanden, arme sodemieter" 50

Nagekomen persbericht: "Was 'ie nou officier of niet?" 51

Mr. W.J. Zaagman jr.
Wijzigingen op de ledenlijst 52

OMSLAGARTIKEL

Theo Postma

'400 jaar VOC'

Het is in het jaar 2002 vierhonderd jaar geleden dat de VOC werd opgericht. Nu zult u zeggen: "Dat was toch een handelsmaatschappij"! Ja, maar binnen het door de Republiek verleende octrooi met het monopolie op de handel met Indië, vormde zij een zelfstandige grootmacht, met eigen landsoldaten, versterkte vestigingen en waren haar 'handelsschepen' bijna even zwaar bewapend als 'marineschepen'.
Ik heb met de gedachte gespeeld een themanummer te maken, maar laat dat liever aan anderen over die meer op dat onderwerp gespecialiseerd zijn. Een artikel over de vesting Malakka van de VOC vindt u in deze aflevering; ik nodig een ieder (Marslid) uit over andere militaire aspecten van de VOC een bijdrage naar de redactie te sturen.
De omslagafbeeldingen zullen dit jaar in ieder geval op de VOC slaan, waarbij mijn liefde voor oude, houten zeilvaartuigen een niet onbelangrijke rol zal gaan spelen! Ik begin met twee etsen van Reinier Nooms: een tewaterlating op de Amsterdamse VOC-werf en een afbeelding van het VOC-schip, "De Paerrel", waarbij duidelijk aan de waterlijn te zien is dat het hier gaat om een leeg vrachtschip.

Enige data, van Internet gehaald:

1602. De Verenigde Oost-Indische Compagnie (VOC) werd opgericht op 20 maart
De Staten Generaal van de Republiek der Zeven Provinciën verleenden de VOC een octrooy met het monopolie op de handel met Indië - alle landen ten oosten van de Kaap de Goede Hoop - tot afbreuk van de landsvijanden en tot wering van andere natiën.
1619 Stichting van Batavia op Java.
1641 Verovering van Malakka op de Portugezen.
1652 Jan van Riebeeck stichtte een verversingsstation bij de Kaap de Goede Hoop.
1799 Op 31 december werd de VOC formeel opgeheven.

De redactie kan kopij gebruiken zoals u kunt zien aan het aantal bladzijden van deze uitgave!

Theo Postma

OP BEZOEK BIJ ...

Koos Berlemon
(Dit stukje is eerder in de nieuwsbrief van de 320-vereniging verschenen.)

Op talrijke bijeenkomsten van Mars et Historia en de 320-vereniging van de Marine Luchtvaart Dienst, en ver voor ik met deze rubriek was gestart, had Koos Berlemon mij uitgenodigd eens bij hem langs te komen om de vruchten van zijn hobby te bezichtigen. Daarom heb ik hem gevraagd of hij het onderwerp van deze rubriek wilde zijn. Het resultaat op die vraag bent u nu aan het lezen.
Ik verwachtte een uitgebreide rondleiding langs zijn verzamelde militaria maar het werd meer een lang gesprek over geschiedenis, van Napoleon tot de Eerste en Tweede Wereldoorlog. Ik kreeg eindelijk antwoord op de vraag hoe Koos, werkzaam geweest in de chemisch-technische bedrijfstak en later in het onderwijs, terecht was gekomen in de militaire historie.

Zoals ik al eerder bij Jan Jansen uit Hellevoetsluis had gehoord, maakte de bevrijding op de toen negenjarige Koos een grote indruk. Op 8 mei 1945 kreeg hij zijn eerste embleem van de Canadezen. Een hobby was geboren! Koos spaarde zijn emblemen volgens de slagorde en presenteerde ze op overeenkomstige wijze op grote panelen, waar de organisatie(schema)s duidelijk naar voren kwamen. Hij richtte zich voornamelijk op de krijgsmachtonderdelen die betrokken waren bij de Tweede Wereldoorlog. Het verzamelen alleen was niet genoeg; Koos zocht naar de achtergronden en verrichtingen van die krijgsmachtonderdelen. Het gevolg is een uitgebreide bibliotheek, ordelijk ingedeeld: te land, ter zee, in de lucht, WOI, WOII, Napoleon etc.
Door privé-omstandigheden heeft Koos zijn verzameling van de hand moeten doen, maar in 1991 begon hij weer; deze keer met (plastic) vliegtuigmodellen van MLD, Klu en ML-KNIL. Bij alle types waarop in WOII Nederlanders hebben gevlogen moesten natuurlijk ook weer de emblemen verzameld worden.

Behalve (sinds 1966!) van Mars is Koos lid van talrijke organisaties en verenigingen zoals 'RAFA', 'Onze Luchtmacht', 'Vrienden Legermuseum', '320-vereniging', 'Stichting Militaire Traditie'. Maar ook modelbouw, wandelen en Leiden staan in grote belangstelling van Koos. Zo onderzoekt hij, op zijn gebruikelijke grondige manier, de "petite histoires" rond Leiden, zoals kleine vergeten bombardementen, twaalf in de buurt van Leiden neergestorte vliegtuigen. Rond de 5 Mei-viering in Leiden worden deze zaken gepresenteerd.

Koos Berlemon heeft zijn hobby gelukkig niet beperkt tot het verzamelen van emblemen, maar uitgebreid met het zoeken naar achtergronden en verbanden. Hierdoor begon het gesprek met een Canadees embleem en eindigde, via militaire genealogie en de Wereldoorlogen, bij Waterloo.

J. Nuis

MILITARIADE

Tentoonstellingen
(in 2002, tenzij anders vermeld. I.v.m. openingstijden zijn de telefoonnrs vermeld)
Legermuseum, Delft, 015-2150500, www.legermuseum.nl
Muziek, oorlog en Vrede. T/m 1-4. *Welkom in Holland. Terugkeer en Opvang na de Tweede Wereldoorlog.* T/m 26-5. *Ridder Roderik, een middeleeuws avontuur.* Actieve tentoonstelling voor kinderen van 8 t/m 11 jaar. T/m 2005.
In het voorjaar zal het legermuseum weer een tweedehandsboekenbeurs houden.
Inlichtingen bij dhr. Huijben tel: 015 2150504
Marinemuseum der Koninklijke Marine, Den Helder, 0223-657534,
www.marinemuseum.nl
Honderd jaar Koninklijke Marine in foto's. 1862-1962. 30-3 t/m 31-12.
Mariniersmuseum der Koninklijke Marine, Rotterdam, 010-4129600
Zorg dat je erbij komt! Tentoonstelling t.g.v. 7e lustrum Mars et Historia. T/m 10-3
Militaire Luchtvaart Museum, Soesterberg, 0346-353815,
www.militaireluchtvaartmuseum.nl
Met het vizier op scherp. Fotowerk van Willem Helfferich. Tot maart.
Museum 't Schilderhuis, Driebergen, 0343-517588
Composiet-figuren. T/m eind maart.
Nationaal Veerdienstmuseum, Hoek van Holland, 0174-383689
Troependienst op de route Hoek van Holland – Harwich. T/m eind maart.
Nederlands Vestingmuseum, Naarden, 035-6945459; www.vestingmuseum.nl
Aan tafel! Serviezen van de krijgsmacht. T/m 17-3. *Geliefd Oranje.* 27-3 t/m 16-6.

400 jaar VOC
[Met dank aan 'Acht glazen', waaraan een aantal tentoonstellingen ontleend is]
Amsterdams Historisch Museum, Amsterdam, 020-5231822
Amsterdam-Azië-Amsterdam. 400 jaar VOC in Amsterdam. T/m 31-8
Fries Scheepvaartmuseum, Sneek, 0515-414057
Friesland en de VOC. 21-6 t/m 29-9.
Historisch Museum Rotterdam, Rotterdam, 010-2176767
Batavia vanaf de VOC. Ontstaan en ontwikkeling van het voormalige Batavia tot 1949. 22-2 t/m 16-6.
Marinemuseum der Koninklijke Marine, Den Helder, 0223-657534, www.marinemuseum.nl
De voorspelling van de 'Vogelstruys'. Kinderexpositie rond een VOC-schip.
Semi-permanent, vanaf 1-6.
Maritiem Museum, Rotterdam, 010-4132680, www.maritiemmuseum.nl
DE KLEURRIJKE WERELD VAN DE VOC,
Nationale Jubileumexpositie VOC 1602-2002. 16-3 t/m 27-10.

Nederlands Scheepvaartmuseum, Amsterdam, 020-5232222, www.scheepvaartmuseum.nl
DE KLEURRIJKE WERELD VAN DE VOC,
Nationale Jubileumexpositie VOC 1602-2002. 16-3 t/m 27-10.
Noordelijk Scheepvaartmuseum, Groningen, 050-3122202
Magie van het boek. Oude maritieme boeken en atlassen. 25-5 t/m eind juli.
Rijksmuseum, Amsterdam, 020-6747047/6747000
400 jaar VOC. De Nederlandse ontmoeting met Azië, 1602-2002. 19-3 t/m 29-9.
Westfries Museum, Hoorn, 0229-280022
Zes kortlopende exposities over diverse aspecten van de VOC. 6-4 t/m 20-10.
Zeeuws Maritiem MuZEEum Vlissingen, Vlissingen
De VOC in Vlaanderen en Zeeland. 27-4 t/m 12-1-2003.
Zijdemuseum, Meliskerke
De zijden kant van de VOC. 20-4 t/m 26-10.

Overige activiteiten musea
Legermuseum, Delft, 015-2150500, www.legermuseum.nl
Kinderwerkshops voor kinderen vanaf 6 jaar 6-3 en 29-4 (tel. reserveren, kosten: entree + 1,20 euro) en 3-4 (tel. reserveren, kosten: entree + 3,50 euro) *Tingieten* 15-2. *Concert i.k.v. 'Muziek, Oorlog en Vrede'* 7-3, 20.30 u (tel. reserveren, kosten 15,50 euro). *Fotoweekend 'Mijn opa was een ...'.* 9 en 10-3. *Museumweekend 'Soldatenleven in de Napoleontische tijd'* 13 en 14-4. *Battlefield-tour Grebbeberg.* 27-4 (i.s.m. Mithras, tel. reserveren, kosten 25 euro, incl. koffie en lunch).
Mariniersmuseum der Koninklijke Marine, Rotterdam, 010-4129600
Marine- en mariniers *Films uit de oude doos* elke 1e zondag van de maand, doorlopend vanaf 12 u.
Nederlands Vestingmuseum, Naarden, 035-6945459; www.vestingmuseum.nl
Garnizoensdag, tingieter 1-4. Garnizoensdag, kinderspelen 20-5.

Nieuwe huisvesting voor de Sectie Militaire Geschiedenis en het Bureau voor Marechaussee Historie en een nieuwe naam voor de Sectie
Op 20 november j.l. is de nieuwe huisvesting van de Sectie Militaire Geschiedenis KL en het Bureau voor Marechaussee Historie, gebouw 203 van de Alexanderkazerne, officieel geopend. Bij die gelegenheid is de naam van de Sectie Militaire Geschiedenis KL veranderd in INSTITUUT VOOR MILITAIRE GESCHIEDENIS. Een folder met nadere informatie wordt u binnenkort toegezonden.

Excursie Market Garden 2
De Documentatiegroep '40-'45 organiseert in samenwerking met de Vereniging Vrienden van het Airborne Museum op zaterdag 20 april a.s. de voorjaarsexcursie Market Garden 2 'De gevechten in september 1944 tussen Maas en Waal in Zuid-Gelderland'. In het gebied van de 82 US Airborne Divisie en de opmars van het 30e Corps vanaf Grave tot en met Nijmegen worden de omgeving van Grave, Heumen, Groesbeek, Nijmegen en de Waal-oversteek, de locaties waar 82 US Airborne Divisie slag leverde. Begin excursie bij NS-station Den Bosch om 9.30 uur. De auto kunt u parkeren bij het Transferium bij Den Bosch. Lunch in Groesbeek. Ca 17.00 uur terug in Den Bosch. Kosten (incl. busrit o.l.v. ervaren gids, lunch, excursiegids met achtergrondinformatie) 30 euro, voor 1 april a.s. te voldoen op giro

122310 t.n.v. Documentatiegroep '40-'45 te Etten-Leur, o.v.v. 'Excursie 20 april'. Inschrijving in volgorde van binnenkomst giro-afschrijving. Alleen als er geen plaats meer is, krijgt u bericht. Aanbevolen lectuur is 'Als sterren aan de hemel' door N. de Groot en 'Battlefield Guide Operation Market Garden' door Major & Mrs Holt. Nadere informatie bij W. Boersma, tel. 0318-639633 of w.boersma@wxs.nl.

Excursie Normandië 2002
Het Airborne Museum 'Hartenstein' organiseert voor belangstellenden van 29 mei t/m 2 juni a.s. een excursie naar Normandië. Kosten 387 euro. Nadere informatie en boeking bij het museum, tel. 026-3337710 of e-mail info@airbornemuseum.com.
Zie ook www.airbornemuseum.com.

Zesde herdenkingsenveloppe 'Monumenten van de Slag om Arnhem'
Het Airborne Museum heeft de zesde herdenkingsenveloppe van de serie 'Monumenten van de Slag om Arnhem' uitgegeven. De enveloppe toont het door H. van den Brand ontworpen gedenkteken voor de Britse en Canadese genie-eenheden, die in de nacht van 25 op 26 september 1944 de succesvolle evacuatie van de restanten van de 1e Britse Airborne Divisie uitvoerden. Het monument staat aan de zuidzijde van de Rijn bij de Drielse dijk tegenover Oosterbeek. De enveloppe is te koop bij het museum en via een girostorting. Prijzen via tel. 026-3337710 of www.airbornemuseum.com. Enveloppen van voorgaande jaren zijn in beperkte mate in het museum verkrijgbaar.

Documentatiegroep '40-'45
Leden van Mars et Historia zijn van harte welkom op de op 2 maart, 14 september en 7 december a.s. te houden Militaria- en Documentatiebeurs en op de op 22 juni en 2 november a.s. te houden Documentatiebeurs van de Documentatiegroep '40-'45 in 't Trefpunt, Roelenengweg 25, Voorthuizen. Als u zich bij de ingang meldt als lid van onze vereniging, het liefst met het lidmaatschapskaartje M&H, betaalt u het entreegeld, zoals dat geldt voor de leden van de Documentatiegroep '40-'45, t.w. 1,40 euro. Ook is het voor onze leden mogelijk, uiterlijk de zaterdag vòòr de beursdag, schriftelijk tafelruimte te reserveren (maximaal 3 strekkende meter à 3,50 euro per strekkende m.) bij de heer J. Fioole, Eiland 163, 4143 EW Leerdam. Overige informatie 0345-613077.

Wilt u een lidmaatschapskaartje M&H?
Leden van onze vereniging hebben toegang tot de Militaria- en Documentatiebeurzen van de Documentatiegroep '40-'45, waarbij zij zich bij de ingang als lid van onze vereniging dienen te melden. Het bestuur heeft daarom besloten om aan daarin geïnteresseerde leden een (klein, handig formaat) lidmaatschapskaart te verstrekken. Indien u over een dergelijk kaartje wilt beschikken, wordt u verzocht dit te melden aan de penningmeester.

VRAAG EN AANBOD

Oproep
Nieuws voor 'Militariade', zoals gegevens over tentoonstellingen, s.v.p. vóór 15-4-2002 schriftelijk naar J. Nuis, Graaf Willem de Oudelaan 187, 1412 AS Naarden. Bij voorbaat dank!

Gevraagd
In het lustrumnummer 1991 (verschenen ter gelegenheid van het 25-jarig bestaan van onze vereniging) is een artikel geplaatst van de heer T.P.F. Wortel.
Hij kwam dit pas onlangs te weten en heeft dit nummer, waarschijnlijk t.g.v. verhuizingen, nooit ontvangen.
Wie heeft/weet een exemplaar te koop?
T.P.F. Wortel, Stevensbloem 57,2331 JA Leiden, (071) 576

Oproep
De nieuwe commandant van de Tapijnkazerne heeft het plan opgevat om een boekwerkje uit te geven over deze kazerne. Hierbij vraagt hij uw medewerking bij het verzamelen van informatie over de persoon van Sebastiën Tapijn en/of de Tapijnkazerne te Maastricht.
Majoor W.M.J. Pijpers, Commandant Tapijnkazerne
St.-Hubertuslaan 12, 6211 KD Maastricht
Tel. 043-3284604, fax 043-3284685, e-mail: wmjpijpers@hotmail.com.

vd Plas

DE VESTING MALAKKA

Inleiding:
Stad en vesting Malakka behoorden van 1641 tot 1795 tot het gebied van de Ver. Oost-Indische Compagnie en waren van 1818 tot 1824 een deel der Nederlandse Koloniën in Oost-Indië.
Na 1824 in Engels bezit gekomen, was het een deel der "Straits Settlements", in 1948 deel van de Republiek Maleisië.
Weinig herinnert ter plaatse nog aan de VOC of de Nederlandse periode, maar deze geniet wel de belangstelling van locale historici. Een standaardwerk [1.1] toont dit aan en laat zien dat veel Nederlands historisch materiaal in de loop der jaren in het Engels is vertaald.
De bouwgeschiedenis van de vesting is in hoofdstuk 25 van dit werk behandeld; de geschiedenis van de VOC tijd is beschreven in hoofdstuk 8.
Ondanks het bovenstaande lijkt het niet overbodig de bouwgeschiedenis van stad en vesting voor een Nederlands publiek weer te geven, ter aanvulling van de publicaties [1.2] over andere plaatsen en gebieden eertijds in handen van de VOC, waar veelal belangrijke herinneringen aan die tijd kunnen worden aangetroffen.

2. Stad en Koninkrijk

2.1 Ligging van de stad

De stad Malakka (thans Kuala Melaku) is gelegen op de westkust van het gelijknamige schiereiland dat thans deel uitmaakt van de staat Maleisië [2.1]

De stad is ontstaan aan de mond van de rivier Malakka, gunstig gelegen aan de handelsroute van Arabië en India naar China, Japan en de Indische Archipel.

De rivier verdeelt de stad in een noordelijk en zuidelijk deel.

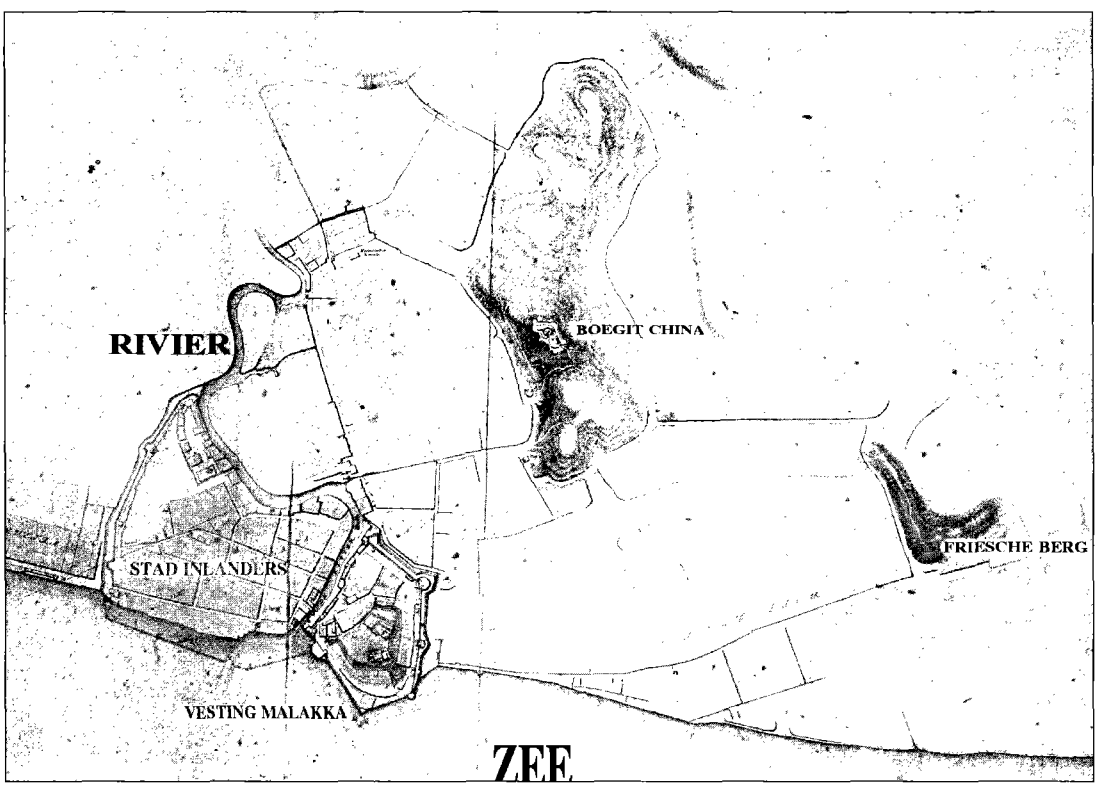
Het laatste was het domein van de koning met paleis en administratiegebouwen. In het noorden bevonden zich de kampongs van de bevolking. Beide delen waren door een brug verbonden.

Vlak bij de stad zijn twee heuvels, in de loop der tijden onder verschillende namen bekend. Eén daarvan, Bukit China of St. Franciskus, hoog 140 vt, ligt op een afstand van 250 roeden. Hij biedt de gelegenheid de vesting in te zien en te beschieten. Ondanks dit militair belang was de heuvel niet altijd naar den eis versterkt [2.2]. Aan de voet was een bron die het beste water voor de stad leverde en daarom door een versterking was omgeven.

Eveneens buiten de stad lag de 67 vt hoge Vriesche Berg, St. Johns Hill, op een afstand van 400 roeden. Van daaruit dreigde geen gevaar voor de stad.

De St. Paulusberg lag in de stad besloten, hoog 67 voet.

Om de stad lagen moerassen met kokospalmen, daarachter begon het dichte oerwoud.

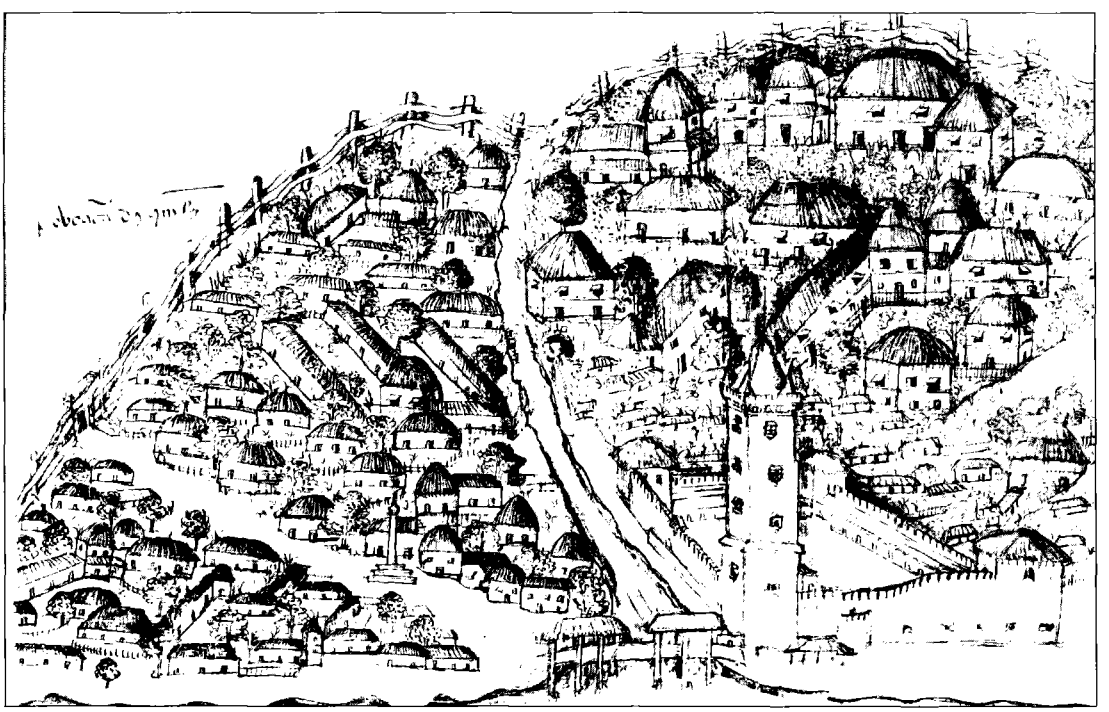

Overzicht van de stad Malakka en omgeving. Ref ARA 4.VEL 1112

Er was geen landbouw van betekenis, het nodige voedsel werd per schip aangevoerd en was niet duur.
Later ontstonden buiten de stad wat gehuchten en buitenplaatsen, waar altijd het gevaar voor rovers aanwezig was. Het binnenland, te bereiken door de rivier op te varen, was nog niet interessant.
Voor de mond van de rivier lagen twee eilandjes; het Ilha das Naus en het Ilha das Pedras. Het eerste beheerste de rede van de stad en van dit eiland kon de stad worden beschoten. Het Ilha das Pedras leveren de bouwstenen van de stad.

2.2 Stad en Koninkrijk
Tijdens de (Europese) middeleeuwen was Malakka een belangrijk handelscentrum. Het lag gunstig aan de route India-China en ook de specerijeilanden konden vandaar makkelijk worden bereikt.
De regeringsvorm was die van een absoluut koninkrijk. Maar welke gebeurtenissen zich aan het hof mochten afspelen, handel en scheepvaart werden altijd bevorderd door duidelijke regels, matige tolgelden en handhaving van de veiligheid, ook op zee.
Toenemende rijkdom bracht ook toenemende macht. De sultan deed zijn invloed gelden op een flink deel van het schiereiland, omliggende eilandgroepen en een deel van Sumatra.
De stad werd ook een Moslimcentrum van betekenis.

2.3 De Maleise vesting
Deze omvatte het koninklijk paleis en bijbehorende gebouwen, moskeeën en dergelij-

Tekening van Malakka door de Portugees Gaspar Correia (midden 16e eeuw). Er is nog geen omwalling, wel een hekwerk. Op de voorgrond het fort Al Famosa, nu nog dicht bij zee. De Paulusberg, in het midden, is niet duidelijk te onderscheiden. Ref. "A Arquitectura Militar na Expansaõ Portuguesa, red. Rafael Moreira.

ke. De verdedigingswerken bestonden uit aardwerken met palissaden en waren rijkelijk voorzien van licht geschut. Meer schijnt hierover niet bekend te zijn.

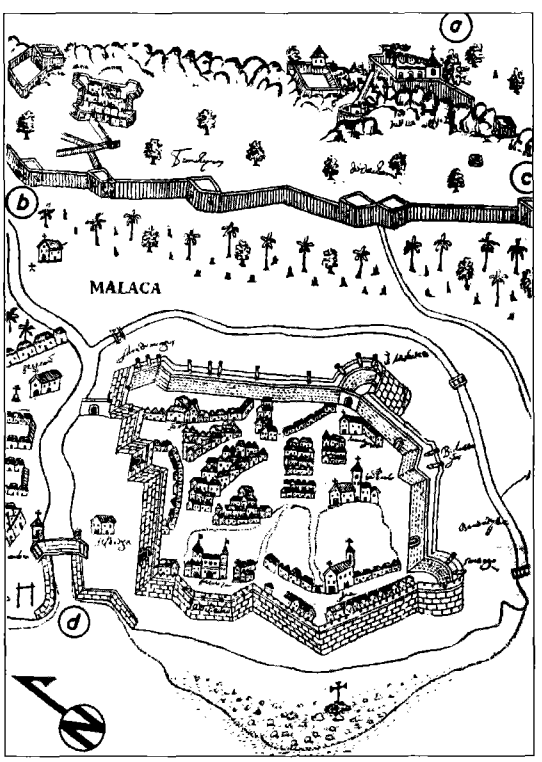
3. De Portugese vesting

Begin 16e eeuw vestigden de Portugezen hun invloed in de gebieden rond de Indische Oceaan [3.1].

In 1509 ondernamen zij een poging Malakka te veroveren die mislukte.

In 1511 kwam de succesvolle veroveraar en onderkoning d'Albuquerque zelf en nam de stad in.

Na de verovering legde hij onmiddellijk versterkingen aan van hout en liet hij ook een houten kasteel bouwen.

Belegering van Malakka door Atjeh (1628-1629). Bovenin is het klooster Madre Dios op Boegit China en de Atjeese pallisade met schietgaten te zien. Ref. Journal Malayan Branch of the Royal Asiatic Society (vol. XXIX, pt 3)

Daarna begon de bouw van een stenen fort door 1500 slaven van de verdreven vorst op de ruïnes van de Grote Moskee. Het fort verrees dicht bij de zee om contact met de vloot te verzekeren. De muren van het gebouw waren 8 voet dik; de bijbehorende toren was ca. 120 vt hoog. Al spoedig werd het aangeduid met "A Famosa" (de Beroemde) .

Malakka was voor de Portugezen geen rustig bezit. De uit Malakka verdreven vorst vestigde zich na enige omzwervingen te Johore (Djohor) dat zich tot een handelscentrum ontwikkelde. Van hieruit werden reeds kort na het verlies van Malakka pogingen ondernomen om de stad met list of geweld te heroveren. In Atjeh had Malakka eveneens een gevaarlijke tegenstander.

De Portugezen sloegen alle aanvallen af en ondernamen tegenaanvallen waarbij o.a. Johor werd verwoest maar herbouwd na aftocht van de Portugezen.

Eerst achtten de Portugezen een omwalling met palissaden voldoende tegen Aziatische troepen. Na 1560 begonnen de Atjeeërs beter geschut te gebruiken, waardoor een stenen omwalling nodig werd.

De bouw daarvan begon in 1564 maar was in 1568 nog niet gereed. In dat jaar begon Atjeh een goed voorbereid, maar kort en vruchteloos beleg [3.2].

De nieuwe muren omsloten "A Famosa" dat het karakter van een centraal reduit (fortaleza velha) kreeg.

Omstreeks 1600 hadden de verdedigingswerken in hoofdzaak de vorm gekregen die ze tot het einde van de vesting zouden houden. Ondanks enkele gebreken was de stad een moderne vesting.

De verdediging van de stad was in hoofdzaak de taak van de Portugese burgers, ondersteund door een klein garnizoen. De burgers waren meest ex-soldaten die beschikten over wapens voor henzelf en hun slaven, die geacht werden mee te vechten. Men kon zo, omstreeks 1600, beschikken over 250 man Portugezen en ca 1000

slaven.
Rond de vesting hadden zich voorsteden ontwikkeld. Slechts één daarvan, Upeh, (later bekend als Tranqueira) was van een bescheiden omwalling voorzien. Maar Upeh werd, evenals de andere twee voorsteden, in oorlogstijd ontruimd. De inwoners werden binnen de muren van de stad ondergebracht.
Omstreeks 1600 verschenen de Hollanders in de buurt van Malakka en was duidelijk dat de vestingstad eens door hen zou worden aangevallen.
Reeds in 1606 deed Matelief, gesteund door de Sultan van Johore, een ernstige poging. Hij vestigde zich op het Ilha das Naus en wierp daar een batterij op. Hij landde troepen, die gestuurd door hulp uit Johore, vier maanden de stad belegerden.
Op het bericht van een naderende Portugese vloot brak hij het beleg op. Hoewel hij de Portugese vloot versloeg ging hij niet meer tot een beleg over daar de medewerking van Johore onvoldoende was.
Om eenzelfde reden begonnen Verhoeff (1608) en Steven van der Haghen (1615) niet aan een beleg.
Door deze ervaringen geleerd begonnen de Portugezen aan een fort op het Ilha das Naus en werkten hard aan de versterking van de stad.
De Compagnie richtte daarna haar activiteiten vooral op Java en de Molukken. In Straat Malakka werd echter regelmatig gepatrouilleerd om de scheepvaart zo veel mogelijk te belemmeren en Portugese schepen buit te maken.
In 1629 deden de Atjeeërs nog een grote aanval.
In 1640 kwam dan de grote aanval door de VOC met het landen van troepen, op 3 augustus 1640. Aanvankelijke successen leidden niet tot een snelle overwinning. Het beleg sleepte zich vijf maanden voort waarin de Portugezen door ziekten en honger, de Hollanders en Johorezen door ziekten worden geteisterd. Tenslotte wisselde de ernstig beschadigde stad na een stormaanval van meester, 14 januari 1641.
Het beleg word beschreven door F. Valentijn [3.4] en, aan de hand van de VOC stukken, door P.A. Leupe [3.5].

4. Herstel en beheer door de VOC

4.1 Herstel

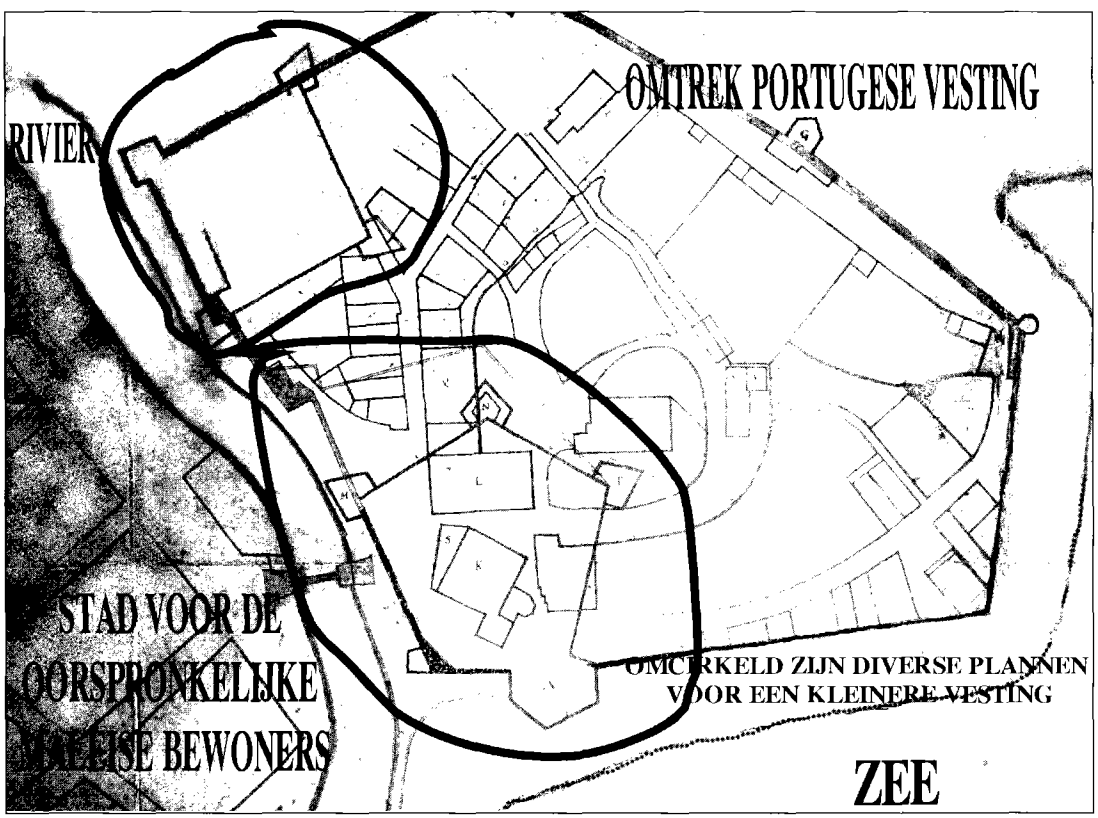
Gedurende het beleg was veel schade aangericht, zowel aan de wallen als aan de gebouwen in de stad. De toren van de 'Fortaleza Velha' was verwoest tot aan de eerste verdieping. Kerken en kloosters hadden eveneens veel schade.
De gelegenheid de vesting geheel te moderniseren werd niet aangegrepen.
Snel herstel van het aanwezige stond voorop om zo spoedig mogelijk paraat te zijn voor een aanval. Vanuit Batavia werden met spoed ambachtslieden gezonden voor de herstelwerkzaamheden.
Nadat het allernodigste werk achter de rug was werden met enige feestelijkheden op 7 november 1641 de bastions herdoopt, zoals in de tabel is aan gegeven.

Portugees	**Nederlands**
Sao Domingoes	Victoria
Madre de Deus	Emilia
As Virgens	Henrika Louisa
Santiago	Wilhelmus
Hospital dos Pobres	Maurits
Sao Pedro (Couraca)	Prins Hendrik
Mora	Ernestus
Hospital Reál	Amsterdam

Uit Batavia werd ook een Commissaris, Justus Schouten, gezonden die verslag en adviezen moest uitbrengen. [4.1]
Schouten's aanbevelingen betreffende de versterkingen waren relatief bescheiden. Als nieuw element beval hij de voltooiing aan van het reeds begonnen Portugese Fort op het Ilha das Naus, dat bij het begin van het

beleg was bezet en de naam "het Rode Eiland" had gekregen.
Op de heuvels Bukit Cina en de Vriesche Berg moesten redoutes worden gebouwd, evenals op drie andere punten buiten de wallen.
De kerk op de heuvel in de stad, de Pauluskerk, was een uitstekend uitzichtspunt. Hij diende verbouwd tot een reduit: de laatste toevlucht in geval van belegering.
Het "Fortaleza Velha" werd hersteld tot en met de eerste verdieping, de verwoeste hogere etages werden afgebroken. Het gebouw diende voortaan als verblijf voor de slaven van de Compagnie. Zwaar beschadigde kerken en kloosters werden geheel afgebroken.
Wallen en bastions werden hersteld en waar nodig versterkt.
Schoutens voorstellen waren in Batavia goedgekeurd en werden in Malakka uitgevoerd. De vesting was vrijwel onveranderd.
Schouten zond een kaart van Malakka naar Batavia die door Leupe (3.5) niet in de archieven is aangetroffen. Leupe geeft daarom een kaart van later datum waarvan in de paragraaf 4.2 sprake is.

4.2 De vesting verkleind?
De stad was versterkt maar leverde de Compagnie niet de wellicht verwachte baten. Een positief resultaat werd zelden of nooit bereikt. Slechts één kostenpost leek voor directe vermindering geschikt: de grootte

Voorstellen tot verkleining van de vesting. Het merkwaardige vierkant is ontworpen om buiten de berg te blijven.
Ref. ARA VEL 1108 1656

van het garnizoen. De vesting was echter zo groot dat de 400 man, die de gemiddelde grootte van het garnizoen uitmaakten, reeds op de grens van het noodzakelijke waren. Was de vesting kleiner dan kon ook het garnizoen kleiner zijn [4.2]. Een verkleining zou ook de mogelijkheid bieden tot moderniseren van de werken. Het alternatief: verlaten van Malakka en vestiging op een klein eiland schijnt wel te zijn besproken maar niet ernstig overwogen [4.3].

Een eerste project werd gemaakt door de Gouverneur Jan Thijssen en aan de Hoge Regering eind 1656 aangeboden. [4.2] Het is een ambitieuze opzet: slechts twee bestaande bastions konden blijven maar het grootste deel van de enceinte moest worden afgebroken. De verkleinde vesting moest dus vrijwel geheel van de grond af aan worden opgebouwd; misschien dat een deel van het materiaal van de afgebroken wallen kon worden gebruikt.

Hierbij bleef het echter niet; zoals op de figuur is te zien doorsnijdt de nieuwe wal een pakhuis van de Compagnie en waarschijnlijk enkele particuliere gebouwen. Ook deze zullen moeten worden afgebroken en binnen de wallen herbouwd voor zover daar nog plaats voor is.

De Hoge Regering wilde zo'n duur project niet voor haar verantwoording nemen en bracht het probleem onder de aandacht van de Heren Zeventien [4.4].

Zij gaf daarbij als overweging dat de verkleining weinig kosten zou besparen en de stad verzwakken, de reputatie van de VOC bij de vorsten zou dalen en men kon niet weten hoe de huidige stad nog eens van nut zou kunnen zijn.

Thijssen deed het nieuwe bastion Middelburg bouwen. Het versterkte de noord-west kant van de vesting. Bij een eventuele verkleining zou het ongemoeid blijven.

In 1662 vertrok Thijssen als Raad van Indië naar Batavia. Hij werd opgevolgd door Jan van Riebeeck, Gouverneur van de Kaap. Van Riebeeck kreeg de rang van President. Dit is geen bewijs van mindere appreciatie.

Voor Riebeecks tijd te Malakka zie men [4.5], hier is slechts zijn bemoeienis met het verkleinen van de vesting aan de orde.

Van Riebeeck zou het plan van Thijssen moeten uitvoeren zodra het was goedgekeurd. Hij had echter ernstige bezwaren tegen het plan.

Thijssens plan zou het afbreken van Compagnies Pakhuizen en enkele particuliere woningen nodig maken. Ze zouden tegen de helling van de Paulusberg moeten worden herbouwd, waar de pakhuizen door vocht onbruikbaar zouden worden.

Het nieuwe bastion tussen Prins Hendrik en Ernestus zou op zeer slappe grond moeten worden gebouwd en dus duur uitvallen.

Van Riebeeck stelde een gewijzigd plan voor [4.6]. Het is een vergroting van Thijssens plan naar het oosten. Bovengenoemde pakhuizen en particuliere woningen konden dan terplaatse blijven.

Ook merkte van Riebeeck op dat de te verwachten onkosten in lange tijd niet zouden worden goedgemaakt door de besparingen. Deze stelling werkt hij nader uit [4.7].

In een bespreking te Batavia [4.8], 27 december 1663, wordt een plan aanvaard volgens een in was gemaakt model. Dit model werd te Malakka ontvangen en daarna teruggezonden. Het was de bedoeling dit model aan de Heren Zeventien ter beoordeling op te sturen; echter moest Batavia melden dat het model in was "t eenemaal door de mijt opgegeten" was.

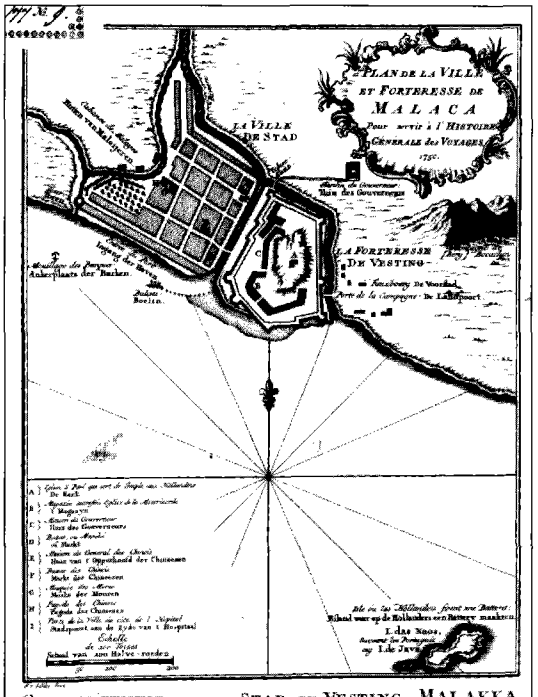
Er zou nu een houten model worden gemaakt en zulks geschiedde.

Met de definitieve opdracht tot beginnen van het werk zou men te Malakka het oordeel uit Batavia afwachten maar inmiddels beginnen met het verzamelen van materialen.

Het te Malakka vervaardigde houten model werd in 1665 te Batavia toevertrouwd aan het retourschip " De Phenix" dat deel uit-

maakte van de roemruchte retourvloot van Pieter de Bitter [4.10]. De succesvolle verdediging van deze vloot tegen de Engelsen mocht "De Phenix" niet baten. Dit schip en het schip " Honingen" raakten door storm van de vloot af en werden door de Engelsen bij Doggersbank genomen. Met de scheepspapieren van "De Phenix" verdween ook het houten model in de golven.
De Heren Zeventien hadden, na negen jaar, nog geen duidelijk inzicht in de plannen en, nog belangrijker, in de kosten. Onder invloed van de Engelse Oorlog wensten zij zoveel geld niet uit te geven.
Tenslotte werd in 1667 kortweg geconcludeerd dat wegens de hoge kosten de verkleining niet zou doorgaan.

4.3 Verbetering
In 1665 werd Van Riebeeck opgevolgd door Balth. Bort.
Deze had de wind mee: de financiele resultaten van Malakka leken te verbeteren en nu geen hoge kosten voor verkleining nodig waren, was de Hoge Regering wel geneigd kleinere projecten toe te staan.
Wellicht ook hadden de oorlogen met Engeland (1665-1667 en 1672-1674), beide binnen Borts ambtstermijn, tot gevolg dat geld voor de verdediging beschikbaar werd gesteld.
Bort heeft in zijn Memorie van Overgave de uitgevoerde werken beschreven [4.11].
Het bastion Victoria werd vergroot. Tussen de bastions Victoria en Emilia werd een pad over de wal aangelegd door de borstwering smaller te maken.
Dit pad werd 3 vt. breed, genoeg voor infanterie, maar kanonnen zouden daar niet kunnen passeren.
Twee poorten werden gebouwd, de Waterpoort en de Landpoort, voorzien van stenen trappen naar de wal. De Landpoort, met het jaartal 1670, is heden ten dage nog aanwezig.
In 1673 en 1674 werd een gracht gegraven van de rivier naar de zeekust met twee sluizen, één bij de rivier, de andere bij zee; over de gracht zijn twee ophaalbruggen gelegd.
Een ravelijn werd gemaakt bij Victoria. Tussen Victoria en Emilia kwam een "fausse braie" (onderwal) met bedekte weg. Een kleine deur in Victoria gaf toegang tot de bedekte weg.
Bort geeft de maten van de bastions en de verdeling van het geschut over de bastions en andere plaatsen van belang.
Hij deed de wal rond Banda Malaka (is Upeh) herstellen. Het wachthuis op Boekit China en de bron aan de voet van de heuvel zijn met palissaden versterkt.
Twee redoutes zouden de beveiliging van het noordelijk stadsdeel aanzienlijk verbeteren, schreef Bort.
Hij achtte een garnizoen van vijf- à zeshonderd man altijd nodig en krijgsbenodigdheden, inclusief voedsel moesten altijd in

GRONDTEKENING VAN DE STAD EN VESTING MALAKKA,
om te dienen voor de HIST. BESCHR. der REIZEN. 1750.

Collectie Bodel Nijenhuis P 177 N 9

ruime mate aanwezig zijn. Van groot voordeel was in dit opzicht dat Malakka vrijwel het hele jaar door vanuit zee is te bereiken.
Bort wees er nog op dat zijn verbeteringen door de Hoge Regering waren toegestaan en dat ze dus onderhouden moesten worden.
Zonder iets aan de globale opzet te veranderen, heeft Bort een modernisering van de vesting tot stand gebracht.
Door zijn opvolgers werd aan de versterkingen niets opmerkelijks toegevoegd. Hier en daar vindt men een aantekening dat iets gerepareerd zou moeten worden.

4.4 De vesting beproefd
Nog tijdens het bewind van Bort werd de vesting al beproefd. Per brief van 31 mei 1677, op 3 juli te Batavia aangekomen [4.12] meldde hij dat Malakka was aangevallen door de Manicabers (is Minangkabauers) en Maleiers van enkele dorpen uit de buurt. De vijand schatte hij op 3700 koppen.
Deze hadden in maart en april enkele malen een voorstad aangevallen maar men was gewaarschuwd en de aanvallen werden telkens afgeslagen.
De vijand ruïneerde echter de landen, tuinen en boomgaarden en daar kon het zwakke garnizoen niets tegen doen.
Bort wenste te beschikken over 600 man om een eind te maken aan de roverijen, maar hij kreeg geen versterking. De Manicabers konden doorgaan met het verwoesten van de landerijen [4.13].

5. De vesting belegerd
De verovering van Malakka bracht de VOC in contact met de omliggende vorstendommen. [5.1] Sommige van deze waren van belang voor de leverantie van peper (Atjeh) en tin.
Hoewel de Compagnie streefde naar het verkrijgen van monopolie contracten met de vorsten waren niet allen daartoe bereid. Waar dit wel lukte ontstond veelal "sluikhandel" waarvan de Engelsen belangrijke afnemers werden.
In hun onderlinge twisten trachtten de vorsten de VOC aan hun zijde te krijgen; hulp van de Compagnie zou immers beslissend kunnen zijn. Het was echter moeilijk voor de VOC hier de juiste keus te maken; bovendien zou iedere actie geld kosten en waarschijnlijk weinig opleveren. De opdracht was dus: neutraal blijven, al zou dit niet altijd lukken.
In deze toestand kwam verandering door de opkomst van de Boeginezen die een overheersende invloed in het gebied van Malakka verkregen en door hun uitgebreide "sluikhandel" een ernstige bedreiging voor de handel van de Compagnie vormden.
Van hun kant haatten de Boeginezen de Compagnie die hun hoofdstad Makassar had ingenomen en nu de grootste hindernis was op hun weg naar de heerschappij in de wijde omgeving van Malakka. Niet verwonderlijk dus dat het tot oorlog kwam.
In 1756 werd Malakka door Boeginezen belegerd van oktober 1756 tot mei 1757, maar nog voor hulp uit Batavia arriveerde werd het beleg opgebroken.
In 1783 begon de VOC een krijgstocht tegen Riouw, de hoofdplaats van de Boeginezen [5.3]. Deze mislukte na enkele maanden blokkade en nog voor de van deze tocht terugkerende schepen Malakka bereikten, werd de stad voor een tweede maal door de Boeginezen belegerd. Deze kwamen niet tot een grote aanval en aan het beleg werd een einde gemaakt door een eskader van 's lands vloot onder J.P. van Braam [5.2].
Gedurende deze belegeringen werden wat linies en loopgraven aangelegd.
De burgerbevolking hielp het garnizoen in de strijd en verdedigde haar eigen wijk die wel niet zo zwaar was versterkt als het "kasteel" maar de verdedigers voldoende steun bood.
Hoewel de Boeginezen over geschut beschikten werden daarmee geen bombardementen uitgevoerd.

Gedurende de gehele VOC-periode telde Malakka omstreeks 4000 personen en bedroeg het garnizoen 4 à 500 man, zowel infanterie als artillerie.

6. De Militaire Commissie naar Oost-Indië

6.1 Voorbereiding

De steeds verslechterende toestand van de Compagnie had tot gevolg dat deze herhaaldelijk moest verzoeken om hulp uit patria. Zo werd, op verzoek, door de Erfstadhouder (Willem V) en de Staten-Generaal een "Militaire Commissie naar de Oost-Indiën" ingesteld. (1789-1792)

Deze commissie had tot taak ter plaatse de verdediging van de bezittingen van de VOC na te gaan. Tot het werkterrein van de commissie behoorden niet alleen vestingwerken maar ook de artillerie, de toestand van de garnizoenen kortom alles wat van militair belang was.

De Commissie kreeg de beschikking over twee fregatten van 's lands marine. De kapiteins van deze schepen maakten deel uit van de commissie die verder bestond uit legerofficieren: twee artilleristen, twee genieofficieren en een infanterist. De voorzitter van de Commissie was een van de kapiteins ter zee, J.O. Vaillant.

In de biografie van deze officier [6.1] zijn de voorbereiding en de ervaringen van de commissie beschreven aan de hand van brieven van Vaillant: zie ook [6.2]. Het concept-reglement van de commissie vindt men op blz. 301 van het boek. De rapporten worden niet in het boek weergegeven. Zij "zouden slechts opgeborgen worden" (ref 6.1, blz 240).

Ook Vaillant maakte zich weinig illusies omtrent de invloed van de rapporten. Op de terugreis schreef hij (6.1. blz 218) "..... werken wij zonder daar anders dan ondank bij te behalen, ja zelfs de haat van veele daar meede op den hals haalen".

De onderneming had te kampen met ziekten, die een derde van de deelnemers het leven kostte, waaronder ook leden van de Commissie (6.1 blz 240)

6.2 De Memorie van Malakka

In de Memorie [6.3] worden behandeld Malakka, Perak en Riouw; we beperken ons tot Malakka.

De commissie bespreekt afzonderlijk de stad en "het Casteel" en begint met de stad en wel bij de wijk Tranquera (vroeger Upeh).

Bij de poort van Tranquera begint een linie van aardwerken die gaat naar de rivier. Aan de overzijde begint een zelfde linie die loopt van de rivier naar berg de Bukit China. Beide werden opgeworpen tjdens het beleg van 1784 en zijn thans vervallen. Het doel van de laatste was een voorstad, de Boomgarijen te beveiligen.

De ingenieur-majoor C.F. Reimer heeft drie ontwerpen gemaakt voor de poort van Tranquera en diens omgeving.

Aan de buitenzijde van deze wallen bevinden zich moerassen waar men geen geschut kan planten. Zelfs inlandse infanterie zou het hier moeilijk hebben. Het nut van deze moerassen wordt echter verminderd door de aanleg van tuinen en bouw van huizen.

Het garnizoen is te klein voor het verdedigen van deze lange linies. Dit dient te geschieden door de bevolking, zoals in 1784 gebeurde.

Bijzondere aandacht verdient de verdediging van de berg Bukit China, waar de commissie een borstwering met palissaden, voorzien van enig licht geschut aantrof, in vervallen toestand.

Het plan, in 1784 gemaakt door de ingenieur Ricard is kennelijk niet uitgevoerd. De commissie heeft een eenvoudiger voorstel.

De bergtop dient bezet door een sterke wacht waarvoor een eenvoudig fort wordt bedacht. De ruimte op de top is klein, maar juist voldoende. Het plan van Reimer is een vierhoek met kleine bolwerken op de diagonaal en verdedigd door licht geschut. Het fort is in wezen een versterkt wachthuis. De

loopgraven waarvoor Ricard een plan heeft gemaakt worden niet genoemd.
Op de Vriese berg ligt een klein fortje; dit beheerst de weg langs het strand naar de stad en de weg naar de voet van Bukit China.
De Paulusberg, midden in de stad, zou een geschikt punt zijn voor het opstellen van batterijen maar de omgevende bebouwing doet afbreuk aan het eventuele nut. De stad is, ondanks de bezwaren, bestand tegen aanvallen van inlandse troepen en een *coup de main* van Europese troepen zonder geschut, maar zwak tegenover een vijand die een formeel beleg kan voeren.
De rede is zeer veilig maar de afstand tot de vesting is 7 à 800 roeden (blijkbaar is deze afstand in de loop der jaren door aanslibbing vergroot)
Zowel ten oosten als ten zuiden van de rivier kunnen landingen plaats vinden, de zandstranden zijn daartoe goed te gebruiken.
De schepen op de rede kunnen niet door het fort worden beschermd en moeten dus waken tegen aanvallen.
De vorm van het kasteel is voornamelijk bepaald door de heuvel die er door wordt omringd. Het is te groot, het vereist meer bezetting dan gewoonlijk beschikbaar is. Ook is het geheel omringd door huizen en tuinen, er is dus geen vrij schootsveld.
Er is teveel artillerie ten opzichte van het aantal artilleristen, het geschut is in slechte toestand.
De berging van kruit laat veel te wensen over: er is geen bomvrij magazijn. Wel zijn er kelders onder enige bastions, maar slechts één daarvan is geventileerd. De andere zijn vochtig en ongeschikt als kruitmagazijn. In geval van nood kan men er voorraden uit de pakhuizen bergen. De lege pakhuizen kunnen dan dienst doen als kazernes voor het garnizoen.
De gracht "mag wel een sloot genaamd worden " (verland door een gebrek aan onderhoud?). De loop van de "fausse braie" is niet juist. De ophaalbruggen zijn onvoldoende verdedigd.
De walgangen zijn te smal, geschut kan er niet langs. Hellingen om het geschut op de wal te brengen ontbreken. Verbetering van enkele bastions is nodig.
Zoals men ziet is het werk van Bort onderwerp van kritiek, niet alleen als gevolg van zijn beperkte aanpak maar wellicht ook van gebrek aan deskundigheid. Bort heeft trouwens zelf enkele nog uit te voeren verbeteringen genoemd.
De commissie had als algemene richtlijn dat het niet nuttig zou zijn grootscheepse veranderingen voor te stellen, daar zou toch geen geld voor zijn.
Het bovenstaande is beperkt tot de de verdedigingswerken. Het verslag van de Commissie bevat veel meer: het garnizoen (755 infanteristen en 118 artilleristen), het hospitaal voor 150 zieken in drie vertrekken met apotheek, keukens en twee appartementen voor krankzinnigen
De Compagnie had te Malakka als slaven 60 mannen en 26 vrouwen.
De Memorie is aan de Gouverneur ter hand gesteld en met hem besproken. Deze was het eens met de aanbevelingen van de Commissie maar was geheel afhankelijk van Batavia. Het is onwaarschijnlijk dat de aanbevelingen zijn uitgevoerd; de Hoge Regering kon nu eenmaal weing voor Malakka missen. Bovendien brak al spoedig oorlog uit met het revolutionaire Frankrijk. Dat was wel ver weg maar Franse kapers kwamen heel dichtbij [6.4].

7. Het einde van de vesting

In 1795 werd de stad na een korte strijd door de Engelsen bezet. Details hiervan vindt men in 1,3:b , blz 69-75 en 1.3a blz 85,86. De overgave aan de Engelsen was niet alleen het gevolg van vertoon van overmacht aan Engelse zijde, maar ook van interne verdeeldheid.
Willem V had in zijn "Kew letters" aanbevolen de Engelsen als beschermers te verwel-

komen, maar niet allen waren het daarmee eens.
De Engelsen bezaten reeds een post, Poelau Pinang of Prince of Wales eiland, ten noorden van Malakka in de Straat gelegen. De handel daar nam sterk toe. Ieder herstel van de handel van Malakka zou waarschijnlijk gaan ten koste van hun eigen vestiging, ook al was de handel te Malakka sterk afgenomen.
De Engelse Indische Compagnie wenste daarom de gehele bevolking naar elders over te brengen en de stad af te breken. Daartegen rees van allerlei kanten verzet en uiteindelijk besloot de EIC slechts de fortificaties af te breken (1.3b blz. 129,130)
De wallen bleken te sterk voor het houweel zodat men ertoe overging deze op te blazen. Zo kwam in 1807 een eind aan een vesting die sinds 1511 had bestaan (1.3a, blz 87,88)
De ontmantelde stad werd in 1818 door de Engelsen overgedragen aan het Koninkrijk der Nederlanden. In 1824 ruilde Nederland Malakka voor een deel van Sumatra.

Malakka werd zo een der Engelse Straits Settlements en in 1948 deel van de staat Maleisië.

8. Nawoord

De geschiedenis van de vesting Malakka vertoont gelijkenis met die van de vestingen in het moederland. Verwaarlozing gedurende het grootste deel van de tijd, met tussenpozen van activiteit als een dreiging zich voordeed.
In het geval van Malakka zijn die dreigingen nooit ernstig, de vijand beschikt niet over de middelen de sterke vesting aan te tasten.
Het bewind werd gevoerd door kooplieden die de officiële anti-oorlogspolitiek (vechten is te duur) met instemming volgden maar zonodig zich goede militairen toonden.
Malakka geeft als voorbeeld de bestuursambtenaar R.B. Hoynck van Papendrecht die in een brief zijn heerlijk leventje beschrijft [8.1] maar, wanneer hij in 1783 een militaire taak krijgt, deze met moed en beleid weet te verrichten [8.2].

Literatuur:

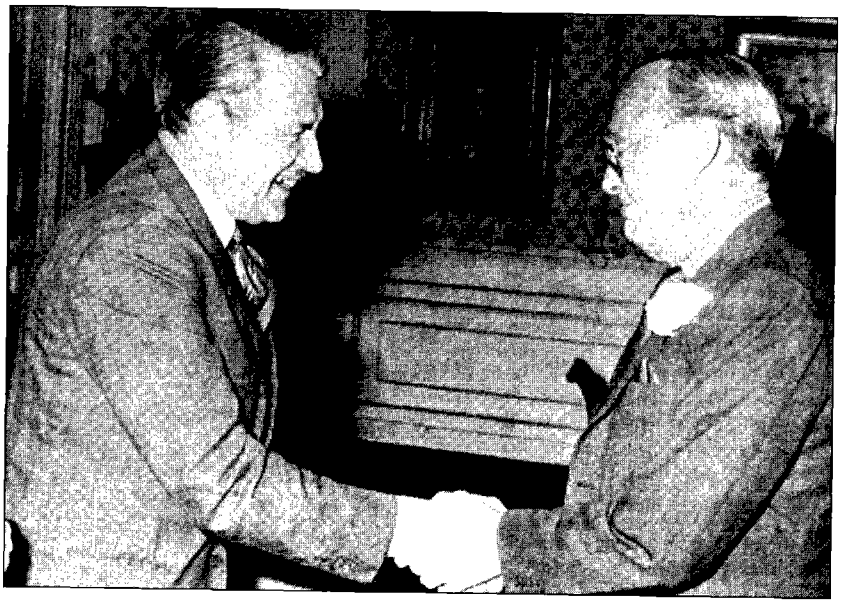
1.1 Sandhu, K.S, P.W Wheatley eds; Melaka: the transformations of a Malay capital c. 1400-1980, Kuala Lumpur, Oxford (1983)
1.2 Dijk, P. J.J. van, red., Vestingbouw Overzee, Zutphen 1996
1.3 Zie ook:
a. Spruit, R., Het Land van de Sultans, 's Gravenhage 1989
b. Meijer Timmerman Thyssen, D., Twee gouverneurs en een equipagemeester. In en om Malakka 1778-1823, Bilthoven 1991.
2.1 Kennedy,J.A. History of Malaya. AD 1400-1959, Londen 1962
2.2 Gibson-Hill, C.A., J.M.B. RAS 29 Pt 3 (1956) pp 156-181
Behandelt een voorstel voor een fort op Bukit Cina en de rol die de heuvel heeft gespeeld bij enkele aanvallen op Malakka
3.1 a. Boxer, C.R., The Portugese Seaborne Empire 1415-1825, London 1969
3.1 b. Wicheren, A. van, Geschiedenis van Portugal en van de Portugezen overzee, 1e druk, Alkmaar, 1994, paragraaf 8.8 blz. 216
3.2 Aanval van Atjeh in 1568: Manguin, P.Y., Modern Asian Studies, 22 (1988) nr.3, pp 607-628
3.3 De stad met versterkingen is uitvoerig beschreven door Godinho de Eredia (1613) en later door Barretto de Resende.
Voor Eredia zie: Maxwell, W.G., J. SB RAS nr. 60 (1911) Appendix: vertaling van nrs. 1 en 15 van Eredia; en Mills, J.V. J MB RAS 8 (1930) Pt 1, p 18 ev.
Voor De Resende zie Maxwell, als boven.
3.4 Valentijn, F. Oud- en Oost-Indiën
3.5 Leupe, P.A. Ber. Hist. Gen. te Utrecht, 7e dl, 1e stuk, 1859, p. 128

4.1 Schouten, J., Relatie aan de Ed. Heer Antonio van Diemen...., bijlage beginnend blz. 258 van ref. 3.5
4.2 Thijssen, J., aan Heren XVII, 30 sept 1656, OP nr 1214, ARA 1,04,02
4.3 Beschrijvinge der OIC, 2e bk, dl 1 (1931) blz 336, red FW Stapel
4.4 Gen. Missiven III, blz 256, 16 dec. 1659, OP 1229,p1,1659 GG en Raad aan Heren XVII, ARA 1.04.02, OP 1214, GG en Raad aan Heren XVII, 4 dec 1656
4.5 Coolhaas, W.Ph, J.M.B. RAS 38 pt 2 (1965) blz 181
4.6 Dagh-register Batavia 1663, blz 214, 22 mei 1663. Brief Van Riebeeck dd. 14 dec 1662
4.7 Dagh-register Batavia 1663, blz 637, 5 dec 1663. Brief Van Riebeeck dd. 8 nov 1663
4.8 Dagh-register Batavia 1663, blz 710, 27 dec 1663. Brief Van Riebeeck dd. 14 dec 1663
4.9 Generale Missiven III, blz 561, 25 jan 1667, ARA 1.04.02, OP 1255, p. 141, 25 jan. 1667
4.10 Warnsinck, J.C., De retourvloot van Pieter de Bitter, Den Haag 1929
4.11 a. Borts Memorie Van Overgave, 6 oct. 1678
b. Bremmer, M.J., J M B RAS 5 1-232 (1927) weergave van a
4.12 Dagregister Batavia , 1677, blz 213, 3 juli 1677 brief van 31 mei 1677
4.13 Generale Missiven IV, blz 248, 21 dec 1678
5.1 Andaya, L.Y., De VOC en de Maleise wereld in de 17de en 18e eeuw, in: De VOC in Azië, red. MAP Meilink-Roelofsz, Bussum 1976, blz 107 ev.
5.2 Plas, Th van der, Mars et Historia 32 (1998) nr 2, p 18
5.3 Plas, Th van der, Mars et Historia 34 (2000) nr 1, p 25
6.1 Dörr, S.; De kundige Kapitein... Jan Olpert Vaillant, kapitein ter zee (1751-1800) Zutphen 1988
6.2 Zandvliet, K., Caert -Thresoor 6 1-11(1987) no 1
6.3 ARA 1.01.50, nr 1923, 21 dec. 1791
6.4 Milo, T.H, Marineblad 56 93-130 (1941)
7 Kennedy, ref 2.1 Chs 5 en 6
8.1 zie 1.3b blz 28
8.2 zie 5.3

Henny Meijer

BOEKWERK "ONDERSCHEIDINGEN" (1985 EN 1991) IN 2001 POSTUUM HERUITGEGEVEN ALS "ONDERSCHEIDINGEN, LEIDRAAD VOOR DECORATIES VAN HET KONINKRIJK DER NEDERLANDEN"

In ons prachtige jubileumboek "Mars et Historia" 25 jaar (1991) mocht ik melding maken dat mijn eerdere voorspelling was uitgekomen en dat nieuwe aanvullende publicaties over Phalerastiek zouden worden uitgegeven. Na de uitgave van het internationaal bruikbaar standaard werk "*Orders and decorations of The Netherlands*" (1984), door drie van onze leden H.G. Meijer, C.P. Mulder en B.W. Wagenaar, en in eigen beheer uitgegeven door de schrijver, konden 13 titels worden genoemd, die in de periode 1985 – 1990 werden uitgegeven. Het merendeel geschreven door onze leden, hetgeen toch verheugend mag worden genoemd.
De vraag of deze ontwikkeling zich heeft voortgezet mogen we positief beantwoorden zoals het volgende 19 uitgaven bewijzen:

Paleis Soestdijk, 25 april 1985 - Overhandiging van het eerste exemplaar van het boekwerk onderscheidingen aan ZKH Prins Bernhard der Nederlanden door de samensteller mr C.H. Evers.

-1992 C.P.M. Klep
Voor trouwe dienst, 48 blz.
-1993 P.G. Doolaard
Commissie Brand-weer onderscheidingen van de KNBV en de NVBC, 72 blz.
-1995 C.P.M. Klep
Voor trouwe dienst (herdruk) 48 blz.
-1996 C.P. Mulder,
Tot Beloning van de Edele Menschenvrienden. De Kon. Z.H. Mij. t.r.v. Schipbreukelingen, 185 blz.
-1997 H.G. Meijer/R.Vis
Het Vlieger-kruis, voor initiatief, moed en volharding, 269 blz
-1997 J.P. Kruimel / J.C. van Ingen,
Van bijzondere verdiensten tot Koninklijke onderscheiding, 125 blz.
-1997 C.P. Mulder e.a.
Honours Galore, Catalogue of an Exhibition in Palace Het Loo, 48 blz.
-1998 P.V.E. Horbowiec
Medailles voor Vredesoperaties van 1980-heden, 43 blz.
-1998 H.G. Meijer
Liber Amicorum (n.a.v. Symposium Mars et Historia, 5 sept. 1998, 50 blz.
-1999 C.P. Mulder/A.A. Purves
Bibliography of Orders and Deco-rations, (4000 titels) 321 blz.
-1999 C.P. Mulder/P.A. Christiaans
Onderscheidingen van de Koning-Groothertog, De Orde van de Eikenkroon 1841-1891, 734 blz.

-1999 E.A. Ates
Ridderlijke Orden in Nederland, haar geschiedenis en merkwaardigheden, 91 blz.
-2000 J.P. Kruimel/E.A.M. Vermathen
Gouden Koorden, Reserve en Vrijwillige Politie 1948-1998, 235 blz.
-2000 P.J. Schlegel (USA)
Decorated by a grateful Ally, 262 blz.
-2000 F.H.A. Sabron
De Militaire Willemsorde, geschiedenis van haar ontstaan
(herdruk van 243 blz. met aanvullende illustraties),
-2000 H.G. Meijer / B.W. Wagenaar
Onderscheidingen, Eretekens en Sportprijzen voor Algemenene- Militaire en Schietvaardigheid 1628-1996, 101 blz.
-2000 J.R. v.d. Neut
Langdurige, eerlijke en trouwe dienst bij de Nederlandse Krijgsmacht, 258 blz.
-2000 N. Steenkamp
Doe wel en zie niet om, ridderorden en onderscheidingen in de Nederlanden, 240 blz.
-2001 N.P.H. Steffen
Onderscheidingen verleend aan Britse Field Marshals tijdens de Tweede Wereldoorlog, 46 blz.
-2001 R.S. van Dam e.a.
Eindrapport Commissie Toekomst Decoraties van het Ministerie van Defensie, 88 blz.
-2001 C.H. Evers
Onderscheidingen, leidraad voor de decoraties van het Koninkrijk der Nederlanden, 160 blz.

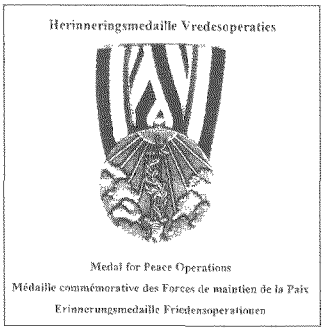
Hierbij mogen we optellen de talrijke artikelen en hoofdstukken over hetzelfde onderwerp in periodieken en boeken in genoemde periode.
Dit indrukwekkende resultaat, waaraan duizenden uren werk van de auteurs aan ten grondslag liggen zouden verschillende genomineerden voor een Museummedaille of Maurits medaille kunnen opleveren. Het toont tevens aan dat **Phalerastiek (= de wetenschap van ridderorden en onderscheidingen)** zich verder uitstrekt dan de Nederlandse militaire Historie en veel verder reikt dan onze landsgrenzen en dat de specialistische kennis, activiteiten in onderzoek, collecties boeken en versierselen voor het merendeel in het bezit zijn van personen, die geen beroepsmilitaire achtergrond hebben.
Velen van hen treffen ieder kwartaal elkaar met geïnteresseerden op paleis Het Loo, waar onder de vlag van "Vrienden het Museum van de Kanselarij der Nederlandse Orden" een Studiekring Ridderorden en Onderscheidingen is opgericht In mei 1999 werd hun eerste orgaan uitgegeven met de naam "Decorare", waarvan inmiddels vijf edities zijn gepubliceerd.
Het zal duidelijk zijn dat voor zo'n groot aantal publicaties, de boekbesprekingen in het blad Mars et Historia een dominante plaats zou innemen. Toch wil ik deze ontwikkelingen niet aan onze leden onthouden.
Het meest succesvolle boek qua verkochte aantallen is ongetwijfeld dat van ons overleden lid Mr. C.H. Evers. Dat de derde druk in 2001 postuum werd uitgegeven is vermel-

denswaard en is tevens een gevaar dat uit piëteit een objectieve kritiek achterwegen blijft. Ik heb daar geen probleem mee omdat het eindresultaat alle kritiek verdient en dit is louter positief naar de geliefde auteur toe. We weten dat onze Beschermheer Z.K.H. Prins Bernhard na ontvangst van het eerste exemplaar van Orders and decorations of The Netherlands in januari 1984 de Kanselarij der Nederlandse Orden op de hoogte bracht van deze uitgave van drie leden van "Mars", die een taak van de Kanselarij hadden volbracht. De Kanselarij verweerde zich met de stelling dat er een boek in de maak was. Dat boek kwam in 1985 uit met de titel "Boekwerk Onderscheidingen", waarvan het eerste exemplaar ook aan Z.K.H. Prins Bernhard werd overhandigd door Mr. C.H. Evers op 25 april 1985. Dit boek was de vrucht van een samenstellingcommissie, waarin behalve Evers Chr. J. Geitenbeek, E. Holtrust, A. Kuiper, A.A. baron MacKay en F.J.H. Th. Smits deel uit maakten. Het feit dat de leden van de Decoratiecommissie aan de samenstelling hadden meegewerkt, gaf het boekwerk een semi-officiële status. Het was het ideale geschenk voor personen, die in de jaarlijkse lintjesregen een spetter hadden opgevangen. Een pure opsomming van alle nog gangbare decoraties en nuttige tips over de verschillende vormen van draagmethoden. Geen enkele intentie om geschiedkundige feiten te vermelden. De enige wens was dat, behalve de batons op vier pagina's, de illustraties gekleurd zouden moeten zijn. Met deze uitgave werd tevens een instructiekaart uitgegeven, waarop alle illustraties van decoraties staan vermeld. Het boek met 113 blz. met de Grootkruisster van de Militaire Willems-orde op de omslag, was bedoeld om nieuwe ingestelde decoraties toe te voegen, wat gebeurde met losse bladen voor de Marine Medaille 1985, en een erratablad. De voor Nederlandse begrippen grote oplage raakte uitverkocht en er werd een beroep op Evers gedaan om met een aangepaste herdruk te komen. Hij woonde inmiddels in Engeland en het toeval wilde dat de nieuw gekozen uitgever mij om hulp vroeg, met het ontwerp van de omslag, waarop mijn suggestie om de decoraties van de Orde van de Nederlandse Leeuw en de Orde van Oranje Nassau af te beelden werden overgenomen als symbool van de inhoud.
Deze 2e druk verscheen in 1991, 112 blz. en de recentelijk ingestelde onderscheidingen waren toegevoegd evenals een foto waarop Z.K.H. Prins Bernhard het eerste exemplaar van de 1e druk in ontvangst nam. Ook de tweede druk was een commercieel succes en raakte uitverkocht. De voorbereidingen voor een derde druk werden door Evers zelf voltooid, ondanks een verslechterende gezondheid. Aan zijn sterfbed beloofde zoon Leo het levenswerk van zijn vader aftemaken, wat met hulp van diverse personen gelukt is.
"Onderscheidingen, leidraad voor de decoraties van het Koninkrijk der Nederlanden", uitgave De Bataafsche Leeuw, Amsterdam ISBN 90 6707 530 2, gebonden, 160 blz. is een prachtige uitgave geworden, waarbij alle illustraties van de decoraties in kleur zijn gedrukt.
De omslag toont het nieuwe standmodel van de Militaire Willemsorde 4e klasse en het Ridderkruis van de Orde van de Neder-landse Leeuw. Een prachtige kleurenfoto van de overleden auteur prijkt op pagina 8, waarmee de vereeuwigde naam van de auteur een meer dan verdiende hulde heeft gekregen.
De invloed van de Kanselarij der Nederlandse ridderorden is merkbaar bij de aangepaste rangorde op blz. 106 en 107 en aan de illustraties van de nieuwe standmodellen van onze drie Staatsorden. De invloed van het Bureau onderscheidingen van het Ministerie van Defensie is merkbaar aan de uitgebreide batonbladzijden en de militaire opmaak van alle geïllustreerde decoraties, zoals ze echter niet zijn of worden uitgereikt Geen negatieve kritiek mijnerzijds voor dit

product van Evers, na zijn dood uit-gegeven. Slechts positieve lof voor hem en diegene die dit prachtige boek hebben helpen uitgeven.
Natuurlijk blijven er wensen doch dat is persoonlijk. De keus om het Kruis voor Belangrijke Krijgsverrichtingen (1869) met de gesp "TIMOR 1942" niet af te beelden lijkt mij voor de betrokken Veteranen een pijnlijk gemis in deze "leidraad voor decoraties". Het wordt echter verklaard in de inleiding en op blz.155.
Defensie heeft inmiddels een aanvullingsblad gemaakt om op blz. 61 te worden ingevoegd: de **Herinnerings-medaille Vredesoperaties 2001**, waarmee de gespen traditie in Nederland in ere hersteld lijkt te worden, wat in kringen van onze vereniging zo vaak werd bepleit.
Natuurlijk heeft iedereen de zetfout van de uitgever gelezen op bladzijde 141: De Bronzen Leeuw en niet het Bronzen Kruis werd toegekend aan het Franse 2me et 3me Regiment de Chasseurs Parachutistes. Deze toekenning is te uniek om hier fouten mee te maken!
Op blz. 157 vinden we "Bronnen en literatuur", waarin alle boeken staan vermeld, die nodig zijn om specialist te kunnen worden, en daar was dit artikel mee begonnen.

Samenvattend een boek om trots op te zijn, geschreven door een overleden actieve en aimabel persoon en lid van onze vereniging, die deze postume hulde dik heeft verdiend. We zullen hem nooit kunnen vergeten.

Na de Herinneringsmedaille Multinationale Vredesoperaties op blz. 61 dient te worden ingevoegd:

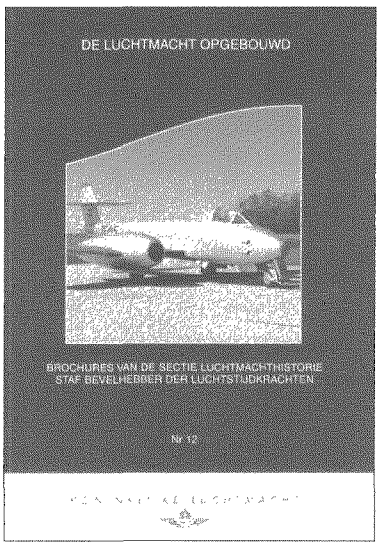

Deze medaille, ingesteld in 2001, voor actieve dienst bij een vredesmissie, vervangt met ingang van 1 juni 2001 de eerdergenoemde Herinneringsmedailles VN- en Multinationale Vredesoperaties.
De bronzen medaille toont aan de voorzijde donkere wolken welke door het opwaarts gericht ontbloot zwaard, omgeven door een lauwertak, uit elkaar worden gehouden om de zon der gerechtigheid (sol justiticae) voor iedereen te laten schijnen. Het zwaard staat traditioneel voor de strijdkrachten en vredesoperaties, de lauwertak voor de vrede. De zonnestralen symboliseren de vier samenwerkende krijgsmachtdelen. Aan de keerzijde het rijkswapen. De medaille wordt toegekend met een gesp ter aanduiding van de operatie waarvoor deze is toegekend. Het versiersel aan een wit lint met in het midden drie smalle banen rood-wit-blauw en aan de boorden witte en paarse banen.

aanvullingen:
- op blz. 60 bij "Herinneringsmedaille VN-Vredesoperaties" laatste regel vervangen door: 'Joegoslavië, Cambodja, Haïti, Cyprus en Ethiopië-Eritrea (zie: batons).'
- index op blz. 5: 'Herinneringsmedaille Vredesoperaties' invoegen na de Herinneringsmedaille Multinationale Vredesoperaties.
- Uniformbaton van de Herinneringsmedaille Vredesoperaties invoegen op blz. 17 na de Herinneringsmedaille Multinationale Vredesoperaties.
- inleidende tekst op blz. 59 aanvullen met: "De in 2001 ingestelde Herinneringsmedaille Vredesoperaties, voor actieve dienst bij een vredesmissie, wordt met ingang van 1 juni 2001 toegekend in plaats van de eerdergenoemde Herinneringsmedaille VN- en Multinationale Vredesoperaties. Reeds toegekende medailles blijven echter wel hun waarde behouden en worden dus niet achteraf vervangen."
- In het overzicht "Rangorde der Nederlandse onderscheidingen" op blz. 106 invoegen: 'Herinneringsmedaille Vredesoperaties' direct na 'Herinneringsmedaille Multinationale Vredesoperaties'.
- Op blz. 144: In laatste alinea, derde zin: 'blauwe' vervangen door 'blauw', na '.....drie witte banen' toevoegen: '(zie overzicht batons)'.

BOEKBESPREKING
door H. Muller

DE LUCHTMACHT OPGEBOUWD
door D. Starink.

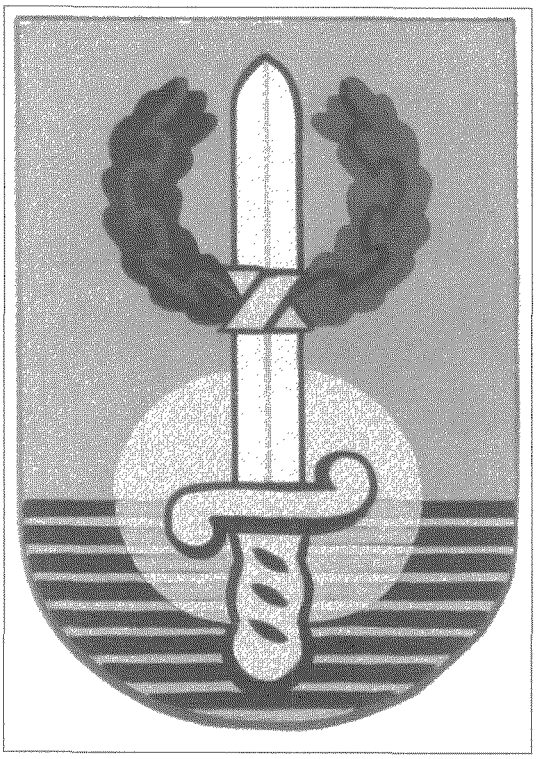
De Sectie Luchtmachthistorie heeft als publicatie nr 12 een brochure (76 bladzijden) uitgegeven getiteld "De Luchtmacht opgebouwd" met als ondertitel "De totstandkoming en de realisatie van het Luchtmachtopbouwplan 1951" door D. Starink.
Met een voorwoord van luitenant-generaal D.L. Berlijn en een korte inleiding over de Nederlandse oorlogsinspanning in de lucht tijdens en kort na de 2de Wereldoorlog wordt de ontwikkeling van het luchtwapen na het Luchtmachtopbouwplan 1951 geschetst.
Belicht wordt o.a. de consequenties van de oprichting van de NAVO (1949).
Ingegaan wordt op de Britse steun na 1945 gevolgd door de Amerikaanse MDAP (Mutual Defence Assistance Program).
Beschreven wordt hoe het "jet-tijdperk" begon in 1951 met de invoering van de Gloster Meteor.
De uitbreiding van het aantal vliegvelden wordt niet onbesproken gelaten.
Kortom dit is een interessante brochure met veel wetenswaardigs over de opbouw van de Koninklijke Luchtmacht na de oorlog. Op bijna elke pagina zijn een of meer zwart-wit foto's afgedrukt.
Dit boekje is een aanrader voor een ieder die geïnteresseerd is in de geschiedenis van de Luchtmacht.
De prijs van de brochure is slechts € 5,70 bijdrage verzendkosten € 1,-.

B.C. Cats

DE EMBLEMEN VAN DE EXPEDITIONAIRE MACHT, DE 1e DIVISIE 7 DECEMBER, EN VOOR DE OORLOGSVRIJWILLIGERS

Gedurende de Tweede Wereldoorlog rijpte bij de Nederlandse regering te Londen het plan om na de bevrijding van Nederland een Expeditionaire Macht van 2 a 3 divisies bestaande uit oorlogsvrijwilligers te formeren, die naast de Geallieerden deel zou nemen aan de herovering van Nederlands-Indië op de Japanners.

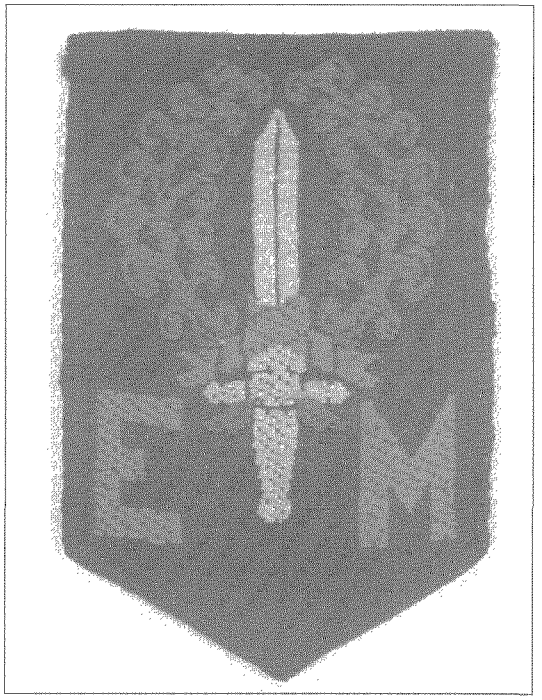
Voor de oorlogsvrijwilligers van de EM werd door de journalist en Engelandvaarder Gerard Rutten op 23 mei 1944 een "badge" bedacht. Rutten was geplaatst bij het Ministerie van Oorlog te Londen, Sectie XI Regeringsvoorlichtingsdienst en belast met het voorbereiden en na de bevrijding uitvoeren van de publiciteit m.b.t. het werven van de vrijwilligers voor de EM. Hem werd door het hoofd van de sectie, res. majoor A. Pelt, verzocht een mouwembleem te ontwerpen. Rutten baseerde zich op het aloude wapen van de stad Batavia dat al in de 17e eeuw was ingevoerd door Jan Pietersz Coen en bestond uit een opgericht ontbloot zwaard waar op het bovenste gedeelte van de kling een lauwerkrans was geplaatst. [1] Hij stileerde dit embleem en voorzag het van een blauwe zee en een oranje opgaande zon, het geheel onder het motto "Indië zal herrijzen" *(zie afb. 1)*. Zijn ontwerp (dat gelukkig bewaard is gebleven) werd echter door de minister niet in deze vorm overgenomen. Als mouwembleem werd het meer heraldisch uitgevoerd, met grotere lauwerkrans die vlak boven het gevest met oranje lint tegen het zwaard was bevestigd. Bovendien werd het voorzien van de letters E en M in de oranje kleur (restant van de oranje zon uit het ontwerp van Rutten), *(zie afb. 2)*.

Afb. 1

Men moet dit stoffen embleem niet verwarren met het latere mouwembleem voor de 1e divisie 7 December. Het oorspronkelijke EM-embleem is groter (hoogte 85, breed 57 mm) en geweven op een BRUINE ondergrond, met, zoals gezegd de letters E en M in ORANJE.

Dit embleem werd opgenomen in het kledingvoorschrift van 1944, deel II artikel 210, in het reeds bevrijde zuiden van Nederland aangemaakt en in 1945 uitgereikt aan vrijwilligers die voor opleiding naar Enge-

Afb. 2

land werden gezonden bestemd als kader voor de EM. Er werd slechts een beperkt aantal aangemaakt en verstrekt en de verstrekking werd gestopt toen de oorspronkelijke EM in Geallieerd verband na de Japanse capitulatie geen doorgang meer vond.
Voor de werving van de oorlogsvrijwilligers in het reeds bevrijde zuiden des lands werd het Koninklijk Besluit van 1 oktober 1944 (Staatsblad E.129) uitgegeven en ter toelichting hiervan een boekje getiteld: "Nederlanders kent Uw plicht !". In artikel 6 van het KB en toegelicht op blz 11 van het boekje staat dat de oorlogsvrijwilligers op de uniform een bijzonder onderscheidingsteken (zullen) dragen. Het hierboven omschreven EM-embleem was dit bijzonder onderscheidingsteken. Maar het boekje gaf op blz. 10 bovendien aan dat degenen die zich op het aanmeldingsbureau meldden een oorlogsvrijwilligersspeldje zouden ontvangen dat op de burgerkleding diende te worden [2] gedragen. Dit speldje van blank metaal (*zie afb. 3*) had de ruime afmeting van 30 bij 35 mm en vertoont wederom het wapen van Batavia, zwaard en krans in zwart, waarboven in een boog het woord OORLOGSVRIJWILLIGER in oranje (het restant van Rutten's oranje zon). De ruime afmeting van het speldje had een wervende achtergrond, en diende anderen op te wekken zich ook als ovw te melden.
De speldjes, die onmiddellijk na de bevrijding nodig waren werden op last van de Regeringsvoorlichtingsdienst reeds in Engeland aangemaakt, doch het benodigde geld hiervoor - ongeveer 500 Britse ponden ruw geschat - werd noch door de RVD, noch door de Minister van Oorlog of Marine beschikbaar gesteld. Zodoende werd er slechts een kleine oplage vervaardigd en niet naar Nederland gezonden, van de uitreiking op de aanmeldingsbureaus kwam niets terecht. De weinig beschikbare speldjes zijn eind 1944 begin 1945 uitgereikt aan oorlogsvrijwilligers van de Koninklijke Marine toen zij in Londen, op het depotschip "Oranje Nassau" afgemeerd in de Shadwell Docks van marinekleding werden voorzien. Eén van de marine-ovw's zegt: "bij het uitreiken van de kleding stond een bootsman

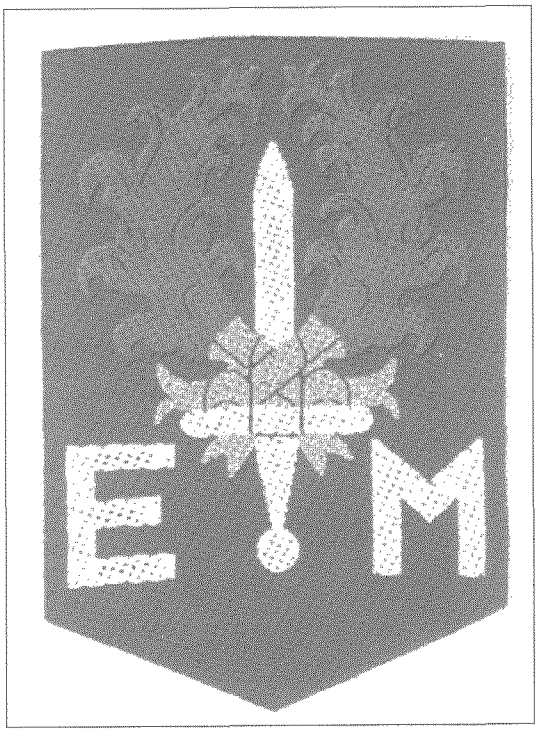

Afb. 3

met een doosje in zijn hand. Hij reikte aan een ieder van ons de ovw-speld uit en zei daarbij luid en duidelijk: maar laat ik niet merken dat je het op je uniform draagt". Foto's tonen echter aan dat het buiten zicht van de bootsman stilletjes werd gedragen, bijvoorbeeld op de knoop van de zwarte das. Met het bovenstaande stierf het oorlogsvrijwilligersspeldje voor de burgerkleding een snelle dood. [3]

Keren we terug naar het mouwembleem voor de EM. Zoals gezegd verviel na de capitulatie van Japan de oorspronkelijke EM en werd het beperkt uitgereikt embleem nauwelijks gedragen. Toen in de zomer van 1946 de 1e divisie, bestaande uit dienstplichtigen van de lichting 1945 werd geformeerd - welke divisie van Koningin Wilhelmina de naam kreeg 7 December indachtig aan haar toespraak van 7 december 1942 waarin een nieuwe band met de rijksdelen overzee werd aangekondigd - kwam de divisiecommandant generaal-majoor Dürst Britt op het idee het EM-embleem over te nemen als mouwembleem voor zijn divisie. Hij richtte zich hiertoe tot de Minister van Oorlog die bij zijn beschikking van 22 augustus 1946 (Legerorder 289/46) bepaalde: "het mouwembleem EM wordt ingevoerd als mouwonderscheidingsteken voor de op 1 september 1946 op te richten 1e divisie. Dit mouwembleem nu week af van het oorspronkelijke EM-embleem (*zie afb. 4*). Het was kleiner (66 x 46 mm) en het wapen van Batavia was nu aangebracht op een ROOD schild. De letters E en M waren niet meer in oranje maar in wit.

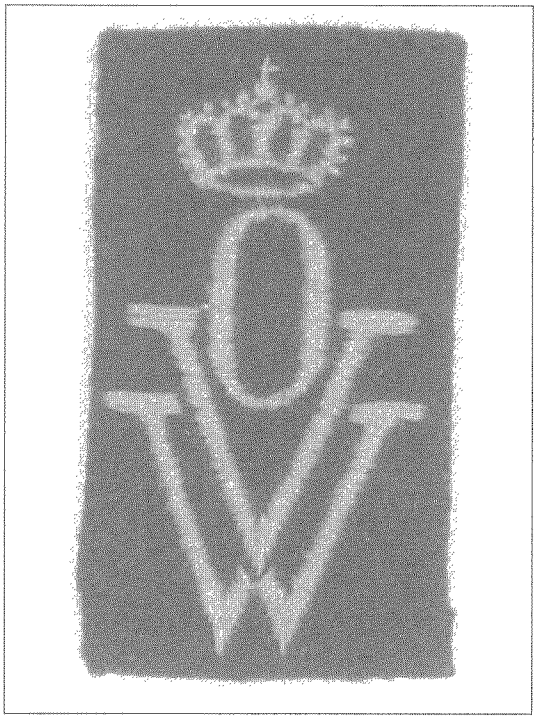
Als zodanig werd en wordt het 1e Divisie-embleem veelvuldig gedragen. In Indië meestal in de metalen uitvoering en later toen de divisie deel ging uitmaken van het parate 1 NL Legerkorps. De divisie is de enige die de afslanking heeft overleefd en het mouwembleem siert nog steeds het uniform van de militairen die bij Staf 1 DIV zijn ingedeeld. Soms worden de letters E en M

Afb. 4

vertaald als "elke man ~ elk moment", wat historisch - zoals we weten - niet juist is.

Om dit verhaal compleet te maken: de KL-oorlogsvrijwilligers van de Lichte Infanterie Bataljons en de Calmeijer-eenheden voerden aanvankelijk geen embleem waaraan zij herkenbaar waren als vrijwilligers die zich voor onbepaalde tijd en inzet overal ter wereld hadden gemeld. Toen najaar 1946 de 1e divisie 7 December, getooid met hun nieuwe divisie-embleem, in Indië aan land ging, stelde de Minister van Oorlog met zijn beschikking van 20 september 1946 (Legerorder 359/46) een "Bijzonder onderscheidingsteken Nederlandsch-Indië" in. Het bestaat uit een khakikleurige pat waarop in geel geborduurde letters OVW, gedekt door een koninklijke kroon (*zie afb. 5*). Dit onderscheidingsteken was nadrukkelijk niet bedoeld voor de oorlogsvrijwilligers die bij de 1e divisie 7 December waren inge-

Afb. 5

deeld, doch uitsluitend voor de KL-ers die zich in Nederlands Indië bevonden en aldaar aan land zijn gegaan voor 1 oktober 1946. De OVW's bij de later, aangekomen zgn. Calmeijer-eenheden waren dus niet gerechtigd het OVW-embleem te dragen.
Toen in 1998 het oorspronkelijke speldje voor de burgerkleding als bijzonder onderscheidingsteken voor ALLE oorlogsvrijwilligers van de Koninklijke Marine werd ingesteld [3] school er een zekere onbillijkheid in de nog steeds geldende beperking dat het OVW-mouwembleem alleen door OVW's van voor 1 oktober 1946 mocht worden gedragen.
De minister - hierop geattendeerd - bepaalde in zijn beschikking van 21 september 1998 dat ALLE oud-militairen die als oorlogsvrijwilliger bij de KL gediend hebben (dus ongeacht of zijn Indië zijn geweest) gerechtigd zijn het bijzonder onderscheidingsteken te dragen zoals dat is vastgesteld bij Ministeriële Beschikking van 20 september 1946 [4].
Hoewel het bijzonder onderscheidingsteken voor oorlogsvrijwilligers van de Koninklijke Marine vanaf 1998 formeel op rijkskosten wordt uitgereikt en de nodige publiciteit kreeg is aan het verruimen van het bijzonder onderscheidingsteken voor oorlogsvrijwilliger van de Koninklijke Landmacht nauwelijks enige aandacht besteed. Vele oud-OVW's KL zien dat als een tekortkoming en zouden verstrekking van rijkswege op prijs stellen.

NOTEN

1. Nederlands-Indië had geen eigen heraldisch wapen: het stadswapen van Batavia werd daarvoor vaak gebruikt.
2. Er was in 1944-45 geruime tijd gelegen tussen het moment van aanmelden en het moment van opkomst. Met: liet dragen van het speldje hielpen zij anderen op te wekken tot dienstneming (MARVO-mededeling oktober 1944).
3. Niet echter voor de marine. In 1987 werd een reünievereniging voor OVW's van de Koninklijke Marine opgericht. Als insigne kozen zij het oorlogsvrij- willigersspeldje voor de burgerkleding uit 1944/45 zoals,op de "Oranje-Nassau" was verstrekt. In 1998 wist de vereniging de Minister van Defensie te bewegen dit insigne als bijzonder onderscheidingsteken in te stellen voor de oorlogsvrijwilligers van de Koninklijke Marine, ook dus voor de mariniers die minder op de hoogte waren van het bestaan van dit insigne. Het is ingesteld bij Ministeriële Beschikking en wordt met oorkonde en miniatuurspeld uitgereikt aan alle voormalige OVW's ongeacht of zij wél of niet in Indië hebben gediend, ongeacht de tijd.
4. Aangezien er toen geen OVW's meer in actieve dienst waren beperkt het dragen zich tot de eervol ontslagen beroepsofficieren oud-OVW die gerechtigd zijn het uniform te dragen of door OVW-veteranen op veteranenkledij. Een passend embleem wordt echter niet verstrekt en betrokkenen zijn aangewezen op de souvenirwinkel.

BOEKBESPREKING

door P.H.Th. Dumon

"KRONIEK DER LUCHTMACHT VROUWENAFDELING (LUVA) (50 JAAR VROUW IN LUCHTMACHTBLAUW 1951 - 2001)"

door Meta Bison.

Uitgave nr. 13 in de serie "brochures van de Sectie Luchtmachthistorie
Staf Bevelhebber der Luchtstrijdkrachten.
ISBN: 90 -73696 -19-4, prijs: € 7,90 bijdrage verzendkosten € 1,-

Als oud-KLDster (Korps Luchtwachtdienst) heb ik met groot plezier deze 232 bladzijden tellende uitgave van de Sectie Luchtmachthistorie gelezen. De auteur Meta Bison, zelf oud-Luva, heeft in samenwerking met anderen een omvangrijk overzicht gegeven van de Luchtmacht Vrouwenafdeling. Hieraan moet veel onderzoek vooraf gegaan zijn.
Voor niet-ingewijden lijken mij de thematisch ingedeelde hoofdstukken enigszins verwarrend, bijvoorbeeld door het gebruik van de termen Milva. Groep Luchtmacht van de Milva, KLD, Luva. Als men echter naar de data kijkt komt men er wel uit.
Er is ook een aantal bladzijden gewijd aan het Korps Luchtwachtdienst waarbij niet is vermeld, dat de luchtwachtwaarnemingsposten (de torens) uitsluitend door mannelijke KLDers werden bemand.
Het boek is voor een ieder zeer de moeite waard. Zeker omdat feitenmateriaal wordt afgewisseld met persoonlijke ervaringen. Het, speels opgemaakte, illustratiemateriaal zal bij ingewijden vele herinneringen oproepen.

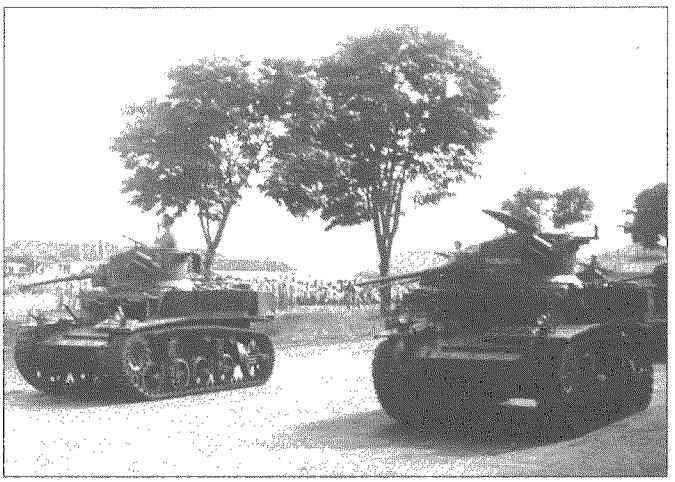
D. de longh, kolonel der cavalerie, b.d

HET NEGENDE ESKADRON VECHTWAGENS (VEW 9) "HET NOODVERBANDESKADRON"

Het 9e Eskadron Vechtwagens (Vew 9) KNIL werd begin december 1948 geformeerd. Aangezien het ruim 30 jaar geleden is, dat dit eskadron in actie was en mijn dagboek, gevechts- en patrouilleverslagen grotendeels verloren zijn gegaan, moet men het mij niet euvel duiden als (plaats)namen en data niet helemaal juist zijn en dat ik ook niet meer weet wie ons (artillerie)steun verleenden in die tijd.
Vew 9 was in vele opzichten een merkwaardig eskadron. Na het inzetten van de tweede politionele actie bleek behoefte te bestaan aan enige onderdelen, die in opdracht van de Chef van de Generale Staf operationeel dienden op te treden waar noodsituaties dit geboden. (Vandaar die bijnaam).
Zo werd in allerijl besloten een zelfstandig, operationeel onderdeel te formeren uit de instructeurs en met instructiematerieel van het Depot Pantsertroepen te Bandoeng, aangevuld met zojuist van recuperatieverlof terugkerend vechtwagenpersoneel. Het eskadron had een zeer uitzonderlijke samenstelling: twee pelotons van elk vier Stuart tanks, een peloton pantserwagens à zeven Ford Lynx, een sectie White scoutcars, een steunende afdeling bestaande uit twee stormpelotons (pantserinfanterie), een pioniergroep en een sectie 3-inch mortieren op Lloyd carriers zomede een gevechts- en bagagetrein van 41 voertuigen; in totaal ruim 200 man onder commando van de schrijver van dit artikel. Naast Europeanen was het eskadron samengesteld uit verschillende inheemse landsaarden: in hoofdzaak Menadonezen, doch ook enkele Ambonezen, Javanen en Soendanezen. Een niet in verband geoefend onderdeel waarvan de naam nog niet eens bekend was, dat niettemin als goed geolied vechtinstrument heeft gefunctioneerd, hetgeen was te danken aan het zeer goede, ervaren kader.[1]

Periode Cheribon

In de nacht van 22 op 23 december 1948 werd het eskadron geconsigneerd in verband met mogelijke inzet vooralsnog met onbekende bestemming.
In de zeer vroege ochtend van de 23ste december kwam het bevel tot onmiddellijke verplaatsing met een batterij artillerie onder bevel naar Cheribon, met het gelijktijdige bericht van de Generale Staf te Batavia dat we verder als het 9e Eskadron Vechtwagens door het leven zouden gaan. Wij waren dus niet meer anoniem![2]

Stuart MK3 Coll.: Inst. Mil. Hist.

Het lag in de bedoeling dat we in samenwerking met het aldaar geleverde KNIL-bataljon Inf II infiltraties in westelijke richting van de Siliwangi-Divisie in de lijn Cheribon-Diatingaleh-Koeningan (gebied goenoeng Tjereme) moesten afgrendelen.
Vew 9 werd gelegerd in een tapiocafabriek en paste zich zo goed mogelijk aan de omstandigheden aan. Heel Inf II beijverde zich om ons op te vangen teneinde de komende kerstdagen en de jaarwisseling buiten gezinsverband door te brengen. Behoudens enkele alarmsituaties waarbij snel moest worden ingegrepen lukte dat wonderwel.
Op oudejaarsavond zou Vew 9 ons enige culturele prestaties vertonen in het nieuwe garnizoen, waarbij gasten waren uitgenodigd. Hierbij deed zich een in die wilde tijd passend incident voor. Een paar ruige jongens van Vew 9 die iets teveel geestrijk vocht hadden genoten sprenkelden op grond van een weddenschap wat jenever op het zeer dun behaarde hoofd van een als niet bijzonder flink bekend staande autoriteit, onder het prevelen van de woorden dat dit een probaat middel was ter stimulering van de haargroei. Gelukkig liep alles met een sisser af onder het motto "het zijn toch flinke kerels die ons hier beschermen."

Via Soerabaja naar Kediri

Tijdens een zuiveringsactie op 11 januari 1949 samen met Inf II, kwam het bericht van de Generale Staf om zo spoedig mogelijk naar Batavia te vertrekken en ons gereed te maken voor inscheping op twee Landingships Tanks met bestemming Soerabaja.
De actie werd ijlings afgebroken, afscheid genomen van een bedroefd Inf II, waar we in korte tijd goede vrienden hadden gemaakt, en zowel over de weg als per trein met de rupsvoertuigen naar Batavia vertrokken.
Op 14 januari werd het eskadron in Soerabaja ontscheept, onder bevel van commandant A-Divisie gesteld en tijdelijk gelegerd in de Darmo-kazerne.
Het bleek dat de 4e (Garde) Brigade in het gebied Kediri/Blitar dringend tanksteun nodig had, zodat op 18 januari de opmars naar Kediri werd ingezet om het eskadron aldaar onder bevel van commandant 4 Garde Brig te stellen. Helaas konden de tanks niet meteen mee omdat de trekkers en opleggers door nieuwe wegcoupures - ondanks improvisaties- niet konden passeren en de rupsbanden moesten worden gespaard. De tankcolonne zou voorlopig naar Malang gaan onder bevel van de 1e luitenant Brederode.
Tijdens de opmars naar Kediri werd voor het eerst kennis gemaakt met trekbommen, die door de pioniergroep en in het bijzonder door de commandant van die groep, sergeant Van der Meer, met gevaar voor eigen leven op snelle, deskundige wijze onschadelijk werden gemaakt. Ook werd regelmatig mortier- en mitrailleurvuur uit het zijterrein ontvangen, zonder dat de colonne rechtstreeks werd aangevallen.

Actie Bendoredjo

Na twee dagen verblijf in Kediri kreeg het eskadron opdracht om de agavenonderneming Bendoredjo, ongeveer 25 km ten zuiden van Kediri, te bezetten, een belangrijk economisch object als grootste sisalfabriek van de H.V.A. (Handels Vereniging Amsterdam). Volgens inlichtingen zou de fabriek ongeschonden zijn, doch bezet door het bataljon "Worang" en volledig voor vernieling zijn voorbereid.
Enkele voormalige employees van de fabriek gingen mee als gidsen om ons direct naar de technisch kwetsbare punten te leiden en in een later stadium de installaties weer in gang te zetten.
De actie liep volgens plan, aanvankelijk met voorbereide artilleriesteun. Totdat we onder het steunende vuur uit liepen. Door de talrijke vernielingen aan wegen en bruggen moest vele malen dwars door het terrein

worden opgerukt, waarbij de pioniergroep onschatbare diensten bewees; het gemis van een brugleggende tank was schrijnend voelbaar.
Weerstand van betekenis werd niet ondervonden. De H V.A.-employees hadden ons opwekkende verhalen verteld van de geneugten die ons in Bendoredjo te wachten stonden. Schitterende administrateurwoning met tennisbanen en zwembad, ideale behuizing voor de troep etc., etc.
Geheel bij verrassing werd het object genomen. Wie schetst onze verbazing en teleurstelling toen bleek dat het gehele fabrieks- en woningencomplex minstens twee maanden tevoren al totaal was vernield; de "boemi angoes", (verschroeide aarde) tactiek wasgrondig toegepast. Een luchtverkenning had ons de moeite kunnen besparen.

Onze tegenstander

De vijand had zich uit de omringende kampongs teruggetrokken en beschoot ons uit de verte. Ik besloot gedurende de nacht op een open vlakte te bivakkeren en net als de Boeren tegen de Zoeloes deden, een ring van (in dit geval gepantserde) voertuigen om ons heen te leggen met één man per voertuig achter het wapen op post. Het bleek geen onnodige voorzorgsmaatregel, daar wij in het holst van de nacht een hevige aanval kregen, waarbij de vijand luid schreeuwend de rand van ons geïmproviseerde bivak bereikte. De aanval werd afgeslagen zonder dat tot een handgemeen moest worden overgegaan.
Eén van de lessen die we bij deze aanval leerden was, dat bij nachtelijke alarmsituaties, hoe kort de voorbereidingstijd dan ook, iedereen precies moet weten wat hij moet doen en vooral wáár hij het moet doen, teneinde verwarring te voorkomen; voorts dat men duidelijk herkenbaar moet zijn of zich met naam moet melden, vooral als de tijd ontbreekt om zich behoorlijk te kleden. Bij die eerste nachtelijke aanval heb ik namelijk bijna mijn klewang gebruikt tegen één van onze eigen Indonesische militairen die uitsluitend gekleed in een pendek, op verdachte wijze naderbij sloop, doch mij slechts trouwhartig wilde bijstaan.
Later zou ons nog vele malen blijken dat we een fanatieke tegenstander hadden in dat gebied, onder bevel van de T.N.I.-kolonel Sungkono, voorheen één van de hoofdaanstichters van de muiterij op Hr. Ms. pantserschip De Zeven Provinciën in 1933. Bovendien was zijn chef-staf de voormalige Ambonees Korporaal Pieters; een aantal van ons kende hem goed omdat hij vóór de oorlog bij de vechtwagens had gediend. Kennelijk herinnerde hij zich mij ook nog heel goed, aangezien soms op huizen aan de rand van de later bezette plaatsen, dreigementen werden geklad waarbij mijn naam - die ongebruikelijk wordt gespeld - feilloos was geschreven.

Stuart MK5 Coll.: Inst. Mil. Hist.

Eén van de vele drama's uit die tijd

Een trieste ontmoeting, een menselijk drama inhoudende, hadden wij de eerste dag in Bendoredjo. Mijn onvolprezen dardanel, de Javaanse cavalerist 1e klasse (spandrie) Danoe, maakte mij opmerkzaam op een blanke jongen van een jaar of tien die ons uit het struikgewas gadesloeg. In mijn opdracht besloop hij de jongen en bracht hem bij me. Na hem op z'n gemak te hebben gesteld - hij sprak gebrekkig Nederlands - bleek dat hij door zijn moeder was gestuurd om te kijken wat er aan de hand was. Zij was bij het uitbreken van de oorlog tegen Japan getrouwd met een employé van de onderneming en was met haar zoontje op Bendoredjo blijven wonen gedurende de bezettingstijd. Na de capitulatie van Japan was zij door terroristen meegevoerd en nooit meer naar onze samenleving kunnen terugkeren. De bende was in het gebied rondom Bendoredjo blijven opereren, maar was nu overhaast op de vlucht geslagen met achterlating van enkele vrouwen en kinderen, waaronder deze de jongen. Op aanwijzingen van de jongen hebben wij zijn moeder opgehaald, die onder erbarmelijke omstandigheden leefde, en haar verder meegenomen met haar zoontje totdat zij via Kediri naar Soerabaja op transport konden worden gesteld. Haar man was in krijgsgevangenschap overleden, hetgeen zij toen pas hoorde. Helaas heb ik nooit meer vernomen hoe het moeder en zoon verder zijn vergaan.

De opmars naar Wates

De tweede dag in Bendoredjo werd de eskadronstrein uit Kediri aangetrokken waaraan thans een verbindingsvoertuig van de divisie was toegevoegd. Met de nieuwe verbindingsmogelijkheden konden we niet alleen beter met de brigade maar zelfs met de divisie telegrafisch in contact komen, hetgeen later een uitkomst zou blijken te zijn.

Diezelfde dag kwam opdracht van de brigade om het fabriekscomplex prijs te geven en zo spoedig mogelijk het plaatsje Wates, knooppunt van secundaire wegen, circa 13 km ten noorden van Bendoredjo te bezetten. Aangezien de naderingswegen naar Wates door brugvernielingen, wegcoupures en versperringen totaal onbruikbaar waren, besloot ik met een versterkt stormpeloton, door middel van een omtrekkende beweging te voet dwars door het terrein, Wates nog bij daglicht bij verrassing te bezetten om liquidatie van vooral Chinese minderheden en voortijdige vernielingen te voorkomen.

Het overige gedeelte en de voertuigen zouden onder commando van onderluitenant Korewijk met grote inzet van de pioniergroep zoveel mogelijk de normale marsroute volgen om de vijand inde waan te laten dat Wates langs de bestaande toegangswegen zou worden aangevallen.

Met een geforceerde mars lukte het om Wates op zodanig verrassende wijze te nemen, dat de vijand nauwelijks tegenstand bood en de plaats voor volledige vernieling kon worden behoed, aangezien benzineflessen en brandbommen tijdig onschadelijk konden worden gemaakt. Helaas had men toch kans gezien om de gehele Chinese bevolking onder dwang weg te voeren, waarvan later een groot aantal mannen bleek te zijn vermoord.

De voertuigencolonne kwam pas zeven uur later in Wates aan, hetgeen enige indruk geeft van de grote moeilijkheden welke werden ondervonden om met allerlei soorten zwaar beladen voertuigen, dikwijls dwars door het terrein Wates te bereiken.

Ook hier moet wederom het kordate en moedige optreden van sergeant Van der Meer worden vermeld, die met zijn pioniergroep aan de spits reed en alle terreinmoeilijkheden wist te overwinnen.

In en uit het geïsoleerde Wates

Had het eskadron totnogtoe acties onderno-

men, passend in het kader van een gemechaniseerde eenheid, thans brak een periode aan van langdurig patrouillelopen (zie foto) en zuiveringsacties te voet waarbij de sergeants Udink en Oldenhof met hun stormpelotons een belangrijke rol speelden. Dit soort acties was vooral nodig omdat we weken lang volkomen waren geïsoleerd door alle vernielingen om ons heen. Wij werden dan ook door de lucht bevoorraad, onder andere door de Marine Luchtvaart Dienst.[3] Tevens werden pogingen in het werk gesteld de zwaar vernielde hoofdverbindingsweg Wates-Kediri weer open te leggen, hetgeen na veel moeite lukte, waardoor de verbinding met de brigadestaf (onder wiens bevel Vew 9 immers opereerde) weer tot stand werd gebracht.

Lynx Coll.: Inst. Mil. Hist.

Tijdens de patrouilles werden circa zes ton munitie en vele vuurwapens buit gemaakt, terwijl ongeveer 60 Chinese vrouwen en kinderen uit handen van de tegenpartij konden worden bevrijd. Door het maken- en ondervragen van krijgsgevangenen kon een goed bruikbaar inlichtingen patroon worden opgebouwd.
Gedurende het isolement was Wates een omsingelde, belegerde vesting, die vele malen - ook 's nachts - door een numerieke overmacht werd aangevallen. De tegenpartij werd door Islamitische geestdrijvers op onverantwoordelijke wijze aangezet tot het uitvoeren van slecht voorbereide aanvallen weliswaar met grote aantallen, maar onvoldoende bewapend. Meestal zagen we een aanval aankomen omdat overal rondom de bedoegs (tongtongs) werden geluid en de kjai's (moslimpriesters) met fanatieke aanvalskreten hun mensen opruiden. Het was dikwijls een beklemmende situatie, waarin vooral het moreel van mijn Indonesische militairen zwaar op de proef werd gesteld. Des te meer lof voor deze categorie die nimmer verzaakte. Teneinde de constante druk te verlichten was het dringend nodig de vijand eens gevoelig af te straffen. Ook door middel van luidsprekers in het Javaans omgeroepen waarschuwingen, om niet tegen mitrailleurvuur in te lopen, mochten niet baten. Derhalve besloot ik, wanneer een volgende aanval zich aftekende, door middel van een kleine uitvalsgroep de vijand in open terrein te lokken. Hem vervolgens in de flank aan te grijpen met een stormpeloton onder commando van OWI Sipkema. Deze opzet slaagde geheel mede door het moedig en beleidvol optreden van de commandant. Hij ging namelijk op onstuimige wijze tot het handgemeen over toen de eerste uitvalsgroep op open sawah terrein werd aangegrepen en dreef de vijand onder het toebrengen van zware verliezen in paniek op de vlucht.

Uitbraak naar Kediri

Een ander staaltje van moed en doorzettingsvermogen van deze uitstekende onderofficier was de uitbraak uit Wates naar Kediri nog voordat de weg daarheen was hersteld teneinde de uitgeputte voorraad eerstelijns

munitie aan te vullen. Munitie was nu eenmaal een overlevingsbehoefte van het eskadron; de tweedelijns munitie lag in Kediri en kon niet door de lucht worden aangevoerd. Derhalve moest de missie slagen, waarvan OWI Sipkema - die ik met deze opdracht had belast - zich terdege was bewust. Een kleine colonne bestaande uit een groep stormers, verdeeld over twee Lloydcarriers, een pioniergroep, een pantserwagen, drie 3-tons trucks en een 3/4-ton truck, onder commando van OWI Sipkema met SMI Stigter toegevoegd en sergeant Van der Meer als commandant van de pioniergroep, zou ondanks alle terreinhindernissen en vijandelijke aanvallen dit huzarenstukje volbrengen. De vijand die waarschijnlijk vermoedde met welk doel deze colonne was uitgestuurd, stelde alles in het werk om de colonne tegen te houden, cq. te vernietigen. Diezelfde dag werd Kediri bereikt en de volgende dag met opzet langs een andere route teruggekeerd naar Wates wederom dwars door het terrein. De vijand die reeds hinderlagen langs de oude route had gelegd, ontdekte dit te laat, zodat pas het laatste deel van het traject aanvallen werden uitgevoerd. Binnen twee dagen legde OWI Sipkema de totale voorraad tweedelijns munitie aan de voeten van zijn eskadronscommandant. De geslaagde uitvoering van de opdracht is voor een groot deel te danken geweest aan het doortastend en onvermoeibaar optreden van sergeant Van der Meer met zijn pioniergroep, die meerdere malen onder vijandelijk vuur door bleven gaan het terrein geschikt te maken, zodat alle voertuigen met hun zware belasting konden volgen.

Diverse activiteiten

Intussen had ik zo goed mogelijk het Indonesische burgerbestuur weer ingesteld, een noodpasar geopend en een polikliniek ten behoeve van de burgerbevolking ingericht. Nadat de weg Wates-Kediri was opengelegd konden ook de tanks onder de eerste luitenant Brederode weer worden aangetrokken, hetgeen niet alleen een vreugdevolle hereniging betekende, doch tevens een uitermate belangrijke vermeerdering van de vuurkracht opleverde.

Naar aanleiding van binnengekomen spionnenberichten, dat bij kampong Ngantjar vijandelijke concentraties waren waargenomen, vermoedelijk voor een aanval op Wates, besloot ik met ongeveer een groep te voet een verkenning in die richting uit te voeren. Bij de kampong aangekomen, bleek deze geheel te zijn verlaten. Duidelijke sporen wezen er echter op dat dit overhaast was geschied en dat er een flinke troepenmacht geweest moest zijn. Op een gegeven moment hoorden we een geluid alsof er een kind huilde dat was achtergelaten. De Javaanse spandrie Danoe ging op onderzoek uit, kwam grijnzend terug en nam mij mee naar een boom waaraan een volwassen aap was geketend met de woorden "hier is het kind dat U zoekt". Het was een uitgehongerde prachtige zilvergrijze mannetjes wouwou, een ondersoort van de gibbons, die nog nooit een blanke had gezien en mij een indrukwekkend gebit toonde.

Ik vond ergens djagoeng (mais) en wat goelah djawa (javaanse suiker) en na enige verkenning over en weer werden we de beste vrienden, liet hij zich door mij aanhalen en was het mijn aap.

Intussen hadden we wel gemerkt dat we uit het omringende gebied werden bespied. Bij voortzetting van de verkenning werd plotseling op een vijandelijke patrouille gestoten, die het vuur opende waardoor een vuurgevecht ontstond. Door de geringe afstand tussen ons, besloot ik aan te vallen met o.a. de bedoeling gevangenen te maken om nadere inlichtingen te verkrijgen. Dit lukte niet omdat de tegenpartij voor het handgemeen terugweek, doch we hadden een buit van 1 Johnson mitrailleur, 2 karabijnen, munitie en handgranaten, terwijl we op de gesneu-

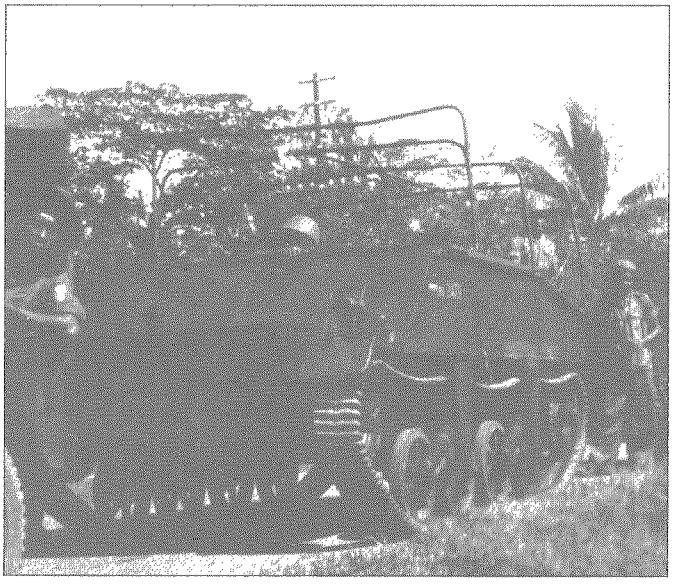
velden o.a. een sergeant-majoor belangrijke documenten aantroffen. Hieruit bleek dat de patrouille deel uitmaakte van een grote troepenmacht die zich inderdaad in kampong Ngantjar had schuil gehouden en de bevolking had verjaagd.
Deze troepenmacht trachtte ons nu te omsingelen, doch wij slaagden erin deze omsingeling met het laatste restant munitie te doorbreken en terug te keren naar Wates, echter wel met medeneming van de wouwou. Aangezien hij alleen maar met mij mee wilde, hing hij achter op mijn rug met zijn lange armen om mijn nek, zodat ik geheel doorgetranspireerd in Wates aankwam.

De eskadrons dierenkolonie

Hij betekende een welkome aanvulling van onze levende have. Reeds eerder had ik een jonge kidang (Ind.ree) van één van de geredde Chinese vrouwen gekregen, terwijl ook nog een aantal verwaarloosde manillaeenden (entoks) werden verpleegd. Al gauw werd "Kobus" de mascotte van het eskadron en als zodanig heeft hij een aantal acties meegestreden om als veteraan in de dierentuin te Soerabaja te eindigen. We hadden hem eerst "Janus" willen noemen, maar aangezien dat de bijnaam was van de commandant van het depot pantsertroepen waaruit we waren voortgekomen vonden we dat als goed militair oneerbiedig en doopten hem Kobus.
Kobus was vriendelijk voor volwassenen maar kon op bedrieglijke wijze kleuters naar zich toelokken om die vervolgens met ernstige toewijding haar voor haar te plukken. Vandaar dat ik hem later niet thuis durfde te houden uit vrees in onmin te geraken met ons bevriende moeders van kleine kinderen.
De kidang-bok hebben wij echter tot onze laatste dag op Java gehouden, om hem tenslotte met pijn in het hart af te staan aan de dierentuin in Jakarta.

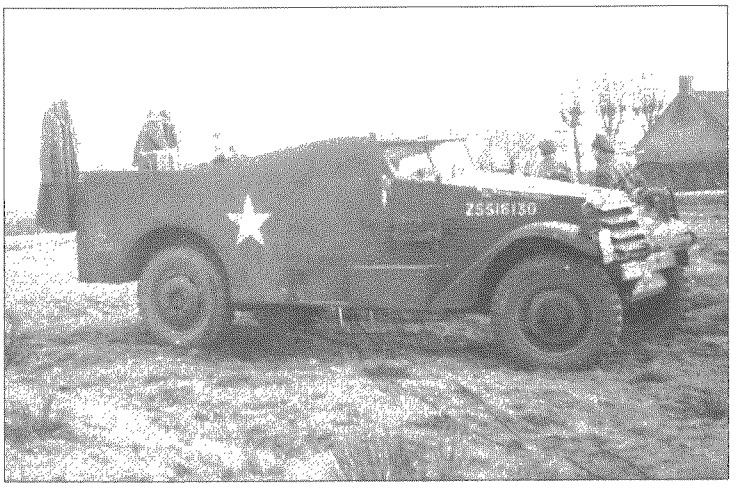
Zuiveringsactie "Tjandi Sewu"

De door ons gesignaleerde grote troepenmacht van de kolonel Sungkono bleef ons en de andere onderdelen van de 4e Garde Brigade veel last berokkenen, zonder zich echter aan een open gevecht bloot te stellen. De Brigadecommandant besloot derhalve tot een grootscheepse zuiveringsactie in het gebied ten westen van de goenoeng Kloet, van waaruit Sungkono opereerde. Daartoe zouden KL-troepen ongeveer 10 km noord van Blitar een afsluitingslinie leggen, terwijl het 9e eskadron te voet de westhelling van de Kloet in zuidelijke richting zou uitkammen (bekend als de actie "Tjandi Sewu"). Deze - door de vele beboste ravijnen en lahars - zware opdracht werd met ongeveer 70 man onder mijn bevel uitgevoerd. Hoewel iedereen er zich van bewust was, dat dit niet bepaald een opdracht was voor een gemechaniseerd onderdeel zetten allen - van

VCL Brencarrier Coll.: Inst. Mil. Hist.

tankbestuurder tot stormer - zich fanatiek in om deze pure infanteriemissie "matjam doeloe" goed te volbrengen.
Overeenkomstig de gestelde regels in het V.P.T.L. rukten we uit met een voorspits, middengedeelte plus trein (strapans in de vorm van bekeerde krijgsgevangenen, model met brigadeblikken) en een achterspits. De sterkte was gering omdat we Wates behoorlijk beveiligd moesten achterlaten. Luitenant Brederode trad op als commandant van de voorspits en onderluitenant Korewijk als commandant achterspits.

White scoutcar

Coll.: Inst. Mil. Hist.

Onze verliezen

In de loop van de derde dag werd de voorspits op een uniek punt voor een hinderlaag aan de Lahar Termas (nabij Panataran), op de helling aan eigen zijde onder hevig vuur genomen. Sergeant Udink werd dodelijk getroffen en twee Menadonese militairen raakten zwaar gewond, waarvan één helaas aan de gevolgen stierf.
Met veel inspanning konden wij ons aan een omsingeling onttrekken en opnieuw achterwaarts stelling nemen. Wij werden door een grote overmacht van alle kanten onder vuur genomen o.a. met automatische wapens, waaronder .50 mitrailleurs, te oordelen naar de zware knallen en de treffers in de bomen. Door een uitval met omtrekkende beweging langs de westflank en steunend vuur van onze 2-inch mortieren, werd de vijand met zware verliezen tot de terugtocht gedwongen. Als deze het moreel had gehad om aan te vallen, had het er slecht voor ons uitgezien! De tegenpartij heeft vermoedelijk nooit geweten hoe dicht ze bij een totale overwinning heeft gestaan.

Wat niet onvermeld mag blijven

Bij deze actie onderscheidde onder meer luitenant Brederode zich door zijn moedig en doortastend optreden, waardoor bij de voorspits geen paniek ontstond. Met groot gevaar voor eigen leven zorgde hij er bovendien voor, dat de gewonden in veiligheid werden gebracht. Later zou hij met een geforceerde mars carriers uit Wates ophalen om de gesneuvelde en gewonden af te voeren.
Sergeant Udink, reeds tijdens de oorlogshandelingen tegen de Japanners wegens dapperheid bevorderd, kortom een uitnemend onderofficier, vond hier op tragische wijze de dood. Omdat hij één van zijn zwaar gewonde manschappen eerste hulp verleende en trachtte hem buiten de vuurlinie te brengen, gaf hij zich zelf te veel bloot. Ook het optreden van mijn onvolprezen dardanel, de cavalerist 1e kl. Danoe mag niet onvermeld blijven. Tijdens de aanval, waarbij weer een zwaargewonde viel, gaf hij blijk van grote onverschrokkenheid en uitstekend leiderschap. Toen de verantwoordelijke commandant door een shock werd getroffen nam hij het commando over en hield het tempo in de tegenstoot. Ik hoop

dat deze dappere militair in het nieuwe Indonesië de plaats heeft verdorven die hem toekomt. Direct nadat de gesneuvelden en gewonden waren afgevoerd en na herstel van de verbanden werd wederom contact gezocht met de vijand, die zich echter in het uitgestrekte ontoegankelijke gebied had opgelost. We hebben wel kunnen constateren dat de vijandelijke aftocht voor een groot deel het resultaat was geweest van ons goed gericht 2-inch mortiervuur, waarvan de aanslagen midden in de vijandelijke gelederen hadden gelegen.

Commandowisseling

Korte tijd na de actie "Tjandi Sewu", ontving ik een telegram, dat ik de kapitein der Artillerie B. Andringa moest vervangen. Ik wist maar al te goed welke functie deze goede vriend van mij had, namelijk adjudant van de Chef van de Generale Staf.
In mijn vermetelheid had ik de trieste moed mij hiertegen te verzetten. In de eerste plaats vond ik dat onder de bestaande omstandigheden een commandant niet van zijn onderdeel moest worden weggehaald, weliswaar voor een eervolle bureaufunctie. In de tweede plaats ambieerde ik de functie niet.
Het resultaat was dat ik een driftig gesteld bericht opdracht kreeg om mij per kerende post in Batavia te melden, hetgeen tot overmaat van ramp pas na vertraging door hernieuwde wegcouperes kon geschieden.
Het commando droeg ik over aan kapitein J.H.W. Nix, die nog verschillende belangrijke acties met het eskadron heeft uitgevoerd.

De oorlogsbuit van Vew 9 KNIL

Toen het eskadron uiteindelijk terugkeerde naar Bandoeng, stonden meer buitgemaakte tonnen munitie en wapens op naam van het eskadron, dan van de andere onderdelen van de brigade tezamen.
Bovenstaande regels zijn niet alleen bedoeld om wat herinneringen op te frissen, maar hebben vooral het oogmerk om eer te bewijzen aan de gesneuvelden van het eskadron en aan alle oud-leden, die zich zonder onderscheid ten volle en naar beste weten voor hun taak hebben ingezet.

Noten

1 Gevechtservaring was opgedaan tegen de Japanners en vervolgens vóór, tijdens en zelfs nog na de eerste politionele actie.
2 Het 1e t/m 4e Esk Vew KNIL hadden deelgenomen aan de eerste politionele actie. Met een nieuwe en gemengde bemanning, maar op en in het oude materieel, gingen het 5e t/m 8e Esk Vew KNIL de tweede actie in. De bijnaam van Vew 9 ontstond omdat het dikwijls als "eerste hulp" werd ingezet.
3 In 1978 kreeg ik bij toeval van een bevriende Marine-officier luchtfoto's van door hem op Wates voor ons eskadron uitgevoerd de droppings.

BOEKBESPREKING
door Andries Westendorp

HET PALEIS VAN WILLEMSOORD

De geschiedenis van het Commandementsgebouw te Den Helder
Door Marc A.van Alphen
Uitgegeven door het Instituut voor Maritieme Historie, Den Haag, 2001, 108 pagina's, geïllustreerd. ISBN 90-71957-31-4, € 10,-

Naast de bekende grote en kleine serie "Bijdragen tot de Nederlandse Marinegeschiedenis (Uitg. De Bataafsche Leeuw, Amsterdam) heeft het Instituut voor Maritieme Historie nu zelf een uitgave ter hand genomen. Er is al eerder literatuur verschenen over het marine-etablissement, maar nooit eerder is ingezoomd op een enkel marinegebouw.
De auteur Marc van Alphen, wetenschappelijk medewerker van het M.H.I., brengt het "Paleis", een benaming die het thans 175 jaar oude gebouw al spoedig kreeg, tot leven door het vanuit een aantal invalshoeken te benaderen.
Zo volgen we de ontwikkeling van de Noordkop van N-Holland, waar rond 1800 een eenvoudige reparatiewerf voor 's Lands Vloot werd aangelegd. In de daarop volgende jaren verrees het marine-etablissement "Willemsoord" met een opvallend directiegebouw; dit gebouw zou in 1949 de hoofdvestiging worden van de Commandant Zeemacht Nederland.
Een ander aspect dat wordt behandeld is de bouw van het Directiegebouw. Vervolgens passeren de bewoners en hun personeel de revue; veranderingen in de commandostructuur van de marine lieten hen niet onberoerd. Interessant is het gedeelte over de Duitse bezetters.
Ook maken we kennis met de architect Jacob Valk naar wiens plannen het Paleis gebouwd werd. Hij was een onbekende figuur hoewel diverse door hem ontworpen gebouwen en vuurtorens tot Rijksmonument verklaard zijn (het Paleis inbegrepen!) Tenslotte wordt aandacht besteedt aan de directe omgeving van het Commandementsgebouw zoals het Hospitaal, het Koninklijk Instituut voor de Marine en de openbare bewoning rond het Havenplein.

Het is een uitermate informatief boek geworden, prettig leesbaar, ruim voorzien van goedgekozen illustraties en bovendien aantrekkelijk geprijsd. Door een afgerond onderwerp in deze vorm aan te bieden, timmert het I.M.H. duidelijk aan de weg en ik ben dan ook erg benieuwd naar hun volgende uitgave.

C.J.M. Kramers

HET BELGISCHE RADIOSTATION IN BAARLE HERTOG 1915-1918

(Tekst van een voordracht die in december 2000
door C.J.M. Kramers in Utrecht is gehouden voor WFA en Mars)

Tijdens de Eerste Wereldoorlog bevonden zich in Nederland veel agenten van de oorlogvoerende landen, die hier inlichtingen verzamelden over hun vijanden. Om deze nieuwsgierigheid in te perken besloot onze regering al in 1914 om het internationale telegraafverkeer te vertragen. In het Oranjeboek van het ministerie van Buitenlandse Zaken over de periode staat het volgende:
Overbrenging van berichten nopens van uit Nederlands gebied waargenomen bewegingen van oorlogvoerende strijdkrachten.
De handhaving der onzijdigheid legt aan de Regering de plicht op om zoveel mogelijk te waken tegen het verspreiden van berichten nopens de waarneming, van Nederlands grondgebied uit, van de bewegingen van belligerente strijdkrachten. Daaronder behoort o.a. het geven van berichten omtrent de bewegingen van buiten Nederlands gebied waargenomen belligerente oorlogsschepen, luchtschepen en vliegtuigen. Ten einde deze berichtgeving te voorkomen wordt, zoveel zulks mogelijk is, zorg gedragen, dat de berichten de nieuwsagentschappen niet bereiken dan met enige vertraging, die op 6 uren is gesteld. Het spreekt vanzelf dat zodra schending van Nederlands rechtsgebied plaats heeft, bekendmaking langs telegrafische weg volkomen vrij is.

Het is begrijpelijk dat de belligerenten streefden naar mogelijkheden om hun berichtenverkeer toch snel te doen verlopen. Een eigen zender zou uitkomst brengen. De techniek was toen nog niet zo ver gevorderd dat met geheime zenders kon worden gewerkt. Er deed zich echter een prima gelegenheid voor om ten behoeve van België en zijn bondgenoten een zender te bouwen in de Belgische enclave op Nederlandse gebied Baarle Hertog. Dit dorp is nog steeds door Nederlands gebied afgescheiden van de rest van België en de Duitsers hebben het in 1914 niet bezet.
Het verloop van de landsgrens tussen het Belgische dorp Baarle Hertog en het Nederlandse Baarle Nassau is verward. De Belgische gemeente bestaat uit vijf en twintig gedeeltes, het Nederlandse uit negen. De dorpen liggen in elkaar maar op Belgisch gebied was wel voldoende ruimte voor de aanleg van een radiostation. Begin 1915 werd in de Belgische regering, die naar Le Havre in Frankrijk was uitgeweken, gesproken over een telegrafische luisterpost in Baarle Hertog om het Duitse berichtenverkeer te onderscheppen.
In maart 1915 arriveerden via Engeland in de enclave de daar geboren Leon de Paeuw en de radiospecialist Paul Goldschmidt. Zij moesten, zonder argwaan te wekken, een locatie uitkiezen voor het, station. Voorzichtigheid was geboden omdat onvermijdelijk Nederlandse militairen ook Belgisch gebied betraden. De gekozen plek lag zo dicht bij de Nederlandse bebouwing dat de Duitse artillerie hem niet zou kunnen beschieten zonder ook Nederlandse gebied te treffen. Het kwam goed uit dat de burgemeester van Baarle Hertog, die in de plannen gekend

moest worden, eigenaar was van dit stukje grond. In het dorp werd verteld dat hier een kamp zou komen voor Belgische vluchtelingen, die in Nederland niet langer welkom waren. Voor de barakken werd een grote elektrische generator van 25 PK in Rotterdam aangeschaft. Deze kon worden gestookt met antraciet en petroleum.
Inmiddels hadden de Belgen in Calais het nodige radiomateriaal met een zend- en ontvangvermogen van 5 PK bij elkaar gebracht, dat via Engeland moest worden verzonden. Op 20 april 1915 zette echter de Belgische minister van Oorlog het hele project stop omdat zijn collega van Buitenlandse zaken grote problemen met Nederland voorzag. Intussen waren wel de gebouwen met, generator en artesische put gereed gekomen en voorraden olie en gascokes waren aangelegd. Slechts één partij steenkool was door de Nederlandse autoriteiten tegengehouden. In deze tussentijd gaf België wel toestemming aan het Franse leger om in de enclave een radio-goniometrische installatie aan te leggen. Deze beperkte zich tot luisteren en meten en zou met Nederland geen probleem veroorzaken.
Op 15 juni besloot de Belgische regering het zenderproject te voltooien. De zender werd via een Amsterdamse schroothandelaar als oud ijzer in Baarle Hertog afgeleverd. Voor de nodige verdere inkopen in Nederland werd de Belg Gérard de Buyl ingeschakeld. Als zoon van een Nederlandse moeder en hier getogen kon hij alle zaken doen zonder enige verdenking te wekken. Pas nadat hij via Engeland was gearriveerd mocht hij weten voor welk project hij werkte. In Zaandam bestelde hij veertig palen van achttien meter lang, die zonder probleem door de dorpstimmerman van het station werden afgehaald. Ook kocht hij antraciet. Bij de aanleg van de fundamenten voor de veertig meter hoge radiomasten werkten ook bijklussende Nederlandse militairen mee maar het geheim van de zender bleef niet lang meer bewaard.
Op 17 oktober 1915 was alles gereed en werd de installatie operationeel. Aldus kon Duits telegraafverkeer van de marinezenders Helgoland, Kiel en Cuxhaven worden onderschept. Andere Duitse zenders konden worden gelokaliseerd en het berichtenverkeer kwam op gang.
De Nederlandse militaire commandant in Baarle Nassau was heel boos, alles was onder zijn ogen opgebouwd en hij vond dat zijn vertrouwen was geschaamd. Het garnizoen werd uitgebreid van een compagnie tot een bataljon. De Duitsers ontdekten ook meteen dat er een zender stond maar hielden zich koest. De zender kreeg een burgerbewaking, die al snel een verdachte, pottenkijker met een fototoestel inrekende. Na overleg met de Belgische regering werd de man naar Nederlands gebied uitgewezen. Hier werd hij onmiddellijk door de marechaussee gearresteerd want fotograferen in het grensgebied was absoluut verboden.
Op 23 oktober verschenen in de Nederlandse pers de eerste berichten over de nieuwe zender. Deze gingen ervan uit dat de Belgen op hun eigen gebied mogen doen wat ze willen. In het Oranjeboek over die periode deelde de minister van Buitenlandse Zaken mee dat de regering eind 1915 had vernomen dat er een station voor draadloze telegrafie in Baarle Hertog was opgericht. In het belang van onze neutraliteit had de regering besloten ervoor te waken dat vanuit Nederland goederen, die voor de werking van het station van nut konden zijn, naar de enclave werden vervoerd. Dit Station had de enclave gemaakt tot een operatiebasis der Belgische strijdkrachten en daaraan kon Nederland geen medewerking geven.
In februari 1916 heeft onze militaire overheid op Nederlands gebied een vijf meter hoge versperring van kippengaas aangelegd die acht kilometer lang om de beide dorpen Baarle heen liep. Alle vervoer uit Nederland naar het afgesloten gebied van goederen, die

voor het radiostation van belang konden zijn, werd streng verboden. De afsluiting werd ook gebruikt voor personencontrole. De voedselvoorziening van het Belgische dorp kwam niet in gevaar. De trein uit Tilburg kwam niet meer in het afgesloten gebied en reed niet verder dan Alphen. Overigens werd wel door dik geklede dames petroleum gesmokkeld.
De Belgische autoriteiten, die hadden nagelaten Nederland over hun plannen in te lichten, verzochten op 18 april 1916 via de Belgische gezant in Den Haag om doorlating van twaalf kisten petroleum. Hierop antwoordde de Nederlandse minister van Buitenlandse Zaken op 6 juni dat de Tweede Haagse Conferentie van 1907 had vastgesteld dat een radiotelegrafisch station van een oorlogvoerende mogendheid een militaire operatiebasis was. In het belang van onze neutraliteit was medewerking op dit punt uitgesloten. Tot zover het Oranjeboek.
De Duitsers hebben prompt vlakbij een eigen radiostation opgericht om Baarle Hertog af te luisteren. Het Belgische berichtenverkeer werd er niet door gehinderd, wel stoorde hun zender het Duitse telegraafverkeer. Een Brits auteur zegt dat de Duitsers erin slaagden door omkoping van medewerkers de zender te voorzien van valse informatie. Hierdoor zou de geloofwaardigheid van de doorgegeven inlichtingen zijn ondermijnd.
Het is in elk geval prettig voor Nederland dat, als dit waar is, de Duitsers hier met list en niet met geweld zijn opgetreden.

Bronnen:
Paul Goldschmidt, Baerle Duc, histoire d'une station radiotélégraphique 1915-1918
Guido de Jongh, Baarle Hertog, een spionagenest ? WFA België 11.11.1991
Ferdinand Tuohy, The secret corps
Oranjeboeken

HERINNERING AAN DE EERSTE WERELDOORLOG

Foto en tekst Hans van Lith, WFA

In het jaar 1915 legden de Duitsers een grensversperring aan tussen België en Nederland van Vaals tot de Zeeuwse kust om smokkel, spionage en het vertrek van Belgische oorlogsvrijwilligers tegen te gaan. De versperring bestond uit twee afrasteringen (palen met draad), met daartussen een derde afrastering, die onder spanning (2000 volt) werd gezet. Er zijn vele slachtoffers onder mens en dier gevallen.
Tussen Hamont (De Ruiterstraat) en de Nederlandse grens werd de versperring nagebouwd en op 6 mei 2000 is het monument van zestig meter lengte officieel ingehuldigd door het stadsbestuur van Hamont en de geschiedkundige kring "De Goede Stede Hamont", "als blijvende hulde aan de frontsoldaten van de IJzer en de slachtoffers van de-draad".

BOEKBESPREKING

door Theo Postma

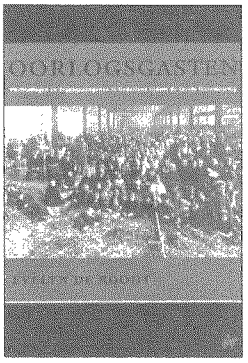
PLOTSELING EEN VRESELIJKE KNAL

Bommen en mijnen treffen neutraal Nederland (1914-1918)

door Hans van Lith

uitgeverij: Europese Bibliotheek, Zaltbommel;
prijs: € 25,-; ISBN: 90-288-2690-4

Omdat Nederland tijdens de Eerste Wereldoorlog neutraal is gebleven is niet zoveel Nederlandse literatuur over "The Great War". Maar na bezoeken aan o.a. de slagvelden van Ieper en Verdun is mijn belangstelling voor WOI wel gewekt en heb ik publicaties van Nederlandse auteurs (Andriessen, Brants, Heijster) over WOI verzameld.

En na een lezing van Evelyn de Roodt, bij een bijeenkomst van de Western Front Association en Mars in Utrecht, kocht ik haar boek:

OORLOGSGASTEN

Vluchtelingen en krijgsgevangenen in Nederland tijdens de Eerste Wereldoorlog

(Eur.Bibl. Zaltb. € 22,90; ISBN 90-288-1426-4).

WOI was eigenlijk niet zo geruisloos aan Nederland voorbij gegaan. Dat de militaire luchtvaart in Nederland in het begin voornamelijk met geïnterneerde vliegtuigen werd uitgeoefend wist ik ondertussen wel maar had me nooit gerealiseerd wat er met de betreffende piloten gebeurde. De internering van buitenlandse militairen en de opvang van burgervluchtelingen (voornamelijk Belgen) wordt uitgebreid en boeiend in haar boek beschreven.

Dat tijdens WOI ook Nederland is getroffen door bommen en mijnen is mischien wel niet erg bekend maar ook niet zo verbazingwekkend. Tijdens recente Amerikaanse "Precisiebombardementen" is er ook nog steeds aanzienlijke "collateral damage"! Deze missers van de belligerenten en de (materiele) afhandeling daarvan worden door Hans van Lith uitvoerig en op onderhoudende wijze beschreven.
Het boek is in hetzelfde formaat en uitvoering (harde kaft, rijk geïllustreerd) als dat van Evelyn de Roodt uitgegeven. Ik vind beide boeken een aanwinst voor mijn boekenkast.

J.G. Onderwater

EEN NEDERLANDS BEZOEK AAN HET VLAAMSCHE KUSTFRONT, 1918.

Enkele maanden na ***Het grasduinen in opa's spullen*** *(in vorige Mars, red.) bezocht ik voor het doen van een geheel ander onderzoek het gebouw van het Centraal Archievendepot te Rijswijk. Mijn research richtte zich in die periode vooral op de ontwikkeling van de 'architectuur' van de kustverdediging in ons land tussen 1850 en 1940. In het Archievendepot bevinden zich medewerkers die ook 'meedenkers' zijn. Ik vertelde bij de koffie over de foto's en het zakboekje. Na enige tijd kwam een der medewerkers naar me toe en zei: 'Lees dat eens door, dat is ongeveer in dezelfde periode geweest'.*

Het was een rapport, opgesteld door Nederlandse officieren in 1918. Het rapport verbaasde mij; het was mij tot op dat moment niet bekend dat Nederlandse officieren in de neutraliteitsperiode contact hadden met de strijdende partijen. Met mijn grootvader's ontmoeting in 1917 in het achterhoofd besloot ik het stuk te laten kopiëren. Ik denk dat het deze lezers interesseren zal.

In februari 1918 brengen twee officieren van het Nederlandse leger en een van de Marine een bezoek aan kustbatterijen van de Duitsers aan het kustfront van Vlaanderen. Kort na hun terugkeer in ons land leggen zij in een schriftelijk verslag vast wat hun bevindingen en observaties zijn geweest en hoe ons land, vooral op het gebied van kustverdediging lering kan trekken uit wat zij hebben gehoord en gezien. Het alleszins boeiende verslag, gemerkt met de woorden 'zeer geheim' en niet voorzien van een volgnummer of referentie naar eerder voor dit bezoek gemaakte afspraken, vertelt over de Duitse kustverdediging langs de Vlaamse kust.
Uit het begeleidend schrijven blijkt dat het bezoek op uitnodiging was van de Duitse militaire autoriteiten die echter om de grootste terughoudendheid hebben gevraagd bij het bekendmaken van dit bezoek. Ook blijkt dat slechts twee personen kennis nemen van het rapport, de Opperbevelhebber van de Nederlandse strijdkrachten en de Minister van Defensie[1].
Ik vroeg mij af in hoeverre dit bezoek geweld deed aan de Nederlandse neutraliteitspolitiek, temeer daar kennelijk noch de Minister-president, nog het parlement van deze reis op de hoogte schijnen te zijn geweest. Bovendien wordt op geen enkele wijze een indicatie gegeven van enige kennisname door anderen dan de twee genoemde hoge autoriteiten. De keuze van de drie deelnemende officieren die niet vergezeld worden door een staf, geeft reden te denken dat men vooral militair-technisch en niet zozeer politiek is geïnteresseerd. Het gezelschap bestaat uit een genist, een artillerist, en een marineman, waarbij de genist hoogste in rang is. Het moment van dit bezoek, februari 1918, valt in een periode waarin nog geen zicht is op een Duitse nederlaag. Er zijn onderhandelingen gaande tussen Duitsers en Russen. Deze zijn op 10 februari 1918 afgebroken en hebben tot gevolg dat de Centrale Mogendheden snel en diep de nog jonge Sovjet-Unie binnendringen[2]. De Duitse troepen aan het Westfront zijn versterkt met Oostenrijkse artillerie-eenheden. Een maand na het Nederlandse bezoek voeren de Duitsers op 21 maart een offensief uit, dat de Geallieerden in grote moeilijkhe-

den brengt. Het bezoek vindt dus plaats in een uiterst bewogen tijd. Ik wil u het verslag niet onthouden. Wellicht kan een van de lezers zijn licht laten schijnen op de politieke achtergronden van dit bezoek, op de eventuele consequenties voor onze neutraliteit en op andere aspecten, die hier niet zijn genoemd.
De officieren behoren tot verschillende wapens en diensten. Het zijn Kolonel der Genie A.D.J. Berkhout, Majoor der Artillerie Van Essen en Luitenant ter Zee 1e Klasse F.J. Heeris[3]. Hun bezoek duurt van 11 t/m 16 februari 1918. Hun verslag bestaat resp. uit een door hen drieën gemaakt rapport, een rapport voor de Inspectie der Genie (Technisch Bureau) door de Kolonel Berkhout en een apart verslag over maritieme zaken door ltz1 Heeris.
Bij het rapport worden een aantal foto's, een kaart en een paar uiterst gedetailleerde kaarten van geschutsopstellingen en geschut gevoegd.
Aan hun verslag gaat de opmerking vooraf: 'van Duitsche zijde is ons verzocht een bescheiden gebruik te willen maken van het ter onzer kennis gebrachte, weshalve beleefdelijk in overweging wordt gegeven de kennisneming van dit rapport zoveel mogelijk te beperken'.

Het Bezoek

De drie officieren arriveren in de avond van 11 februari 1918 per trein in Antwerpen. Daar worden ze welkom geheten door marinekolonel Tägert, vergezeld door een jong ordonnansofficier die hem kennelijk voor deze taak is toegevoegd. Kolonel Tägert vergezelt de drie tijdens het hele bezoek en treedt namens het Duitse opperbevel als gastheer op. De volgende dag brengen de drie Nederlandse officieren een bezoek aan de havens van Antwerpen, waarbij ze onder meer met een Marinestoomboot een tochtje maken op de Schelde. Daarna worden ze ontvangen door Generalleutnant Von Zwehl, de Duitse gouverneur van de stad, bij wie zij de lunch gebruiken. In de middag vertrekt het gezelschap per trein via Brussel en Gent naar Brugge, waar het Hoofdkwartier gevestigd is van het Marinekorps dat voor de kustverdediging verantwoordelijk is. Tussen Gent en Brugge rijdt de trein zonder verlichting en zijn de stations verduisterd als bescherming tegen Britse, Franse of Amerikaanse luchtaanvallen[4]. In Brugge zelf zijn alle straatlantaarns verduisterd door blauw geverfde glazen en hebben de inwoners kennelijk bevel gekregen te zorgen dat er geen licht uit hun huizen straalt. Op 13 februari gaat het gezelschap 's morgens naar de marinewerf die de Duitsers tijdens de bezetting hebben gebouwd en bezoeken ze één van de hospitalen, dat in een voormalig gesticht voor krankzinnige vrouwen is ondergebracht.
's Middags varen ze met een motorjacht via het kanaal Brugge-Oostende naar de stad van die naam. Onderweg passeren ze een langs de zuidelijke kanaaloever ingericht pionierpark. Het valt de Kolonel Berkhout als gedegen genist op, dat de Duitsers het waterpeil van het kanaal bewust laag houden. Daarbij wordt gebruik gemaakt van een uitlaat naar het geïnundeerde IJzerfront, waarachter nog altijd de Belgische troepen hun laatste stukje vaderland bezet houden. In Oostende stapt men over op auto's om van daar langs de verlaten boulevards en strandwegen naar Westende te rijden. Tijdens deze rit zien de officieren dat de Duitsers veel werk hebben gemaakt van de kustverdediging. Net als zij in Westende uitstappen begint een Duitse batterij die ongeveer 1 kilometer landinwaarts staat opgesteld, te vuren. Het is voor hun Duitse gastheren reden genoeg om de rit spoorslags te beëindigen, omdat 'gewoonlijk op het vuren dier batterijen na korten tijd een antwoord van de tegenpartij volgde'. De strandhotels en huizen die zij bij deze rit voorbij rijden zijn bijna alle door geschutsvuur beschadigd,

naarmate men zuidelijker komt zijn de beschadigingen ernstiger.
Het versterkte kustfront in Vlaanderen strekt zich uit vanaf de stelling tegenover Nieuwpoort tot het Zwin. De lengte van het front bedraagt ongeveer 50 kilometer. Met de verdediging hiervan is belast het Marinekorps versterkt met de infanterie-afdelingen welke ter ontspanning tijdelijk van andere fronten naar de Vlaamse kust zijn overgebracht. Tezamen zouden volgens de Commanderende Admiraal thans 80.000 man voor verdediging beschikbaar zijn, welke sterkte zonodig kon worden verdubbeld. De artillerie welke hier in stelling staat, wordt geheel door Marinepersoneel bediend. Het algemeen stelsel van de kustverdediging kan als volgt worden samengevat:

- Veel artillerie doch weinig infanterie in de voorste lijn.
- Zeer zware artillerie op 1 à 2 kilometer achter de duinen.
- Infanteriereserves langs het hele front op afstanden die met de onderbrenging der troepen stroken.
- Een 2e verdedigingsstelling op afstanden van 2 tot 4 kilometer achter de voorste stelling.

Langs het hele kustfront is een doorgaande ijzerdraadversperring aangebracht die 8 tot 10 meter breed is. Waar langs de kust strandboulevards aanwezig zijn, is de versperring aan weerskanten daarvan gebouwd met een breedte van 2-4 meter aan de zeezijde en 6-8 meter aan de landzijde. De versperringen bestaan uit prikkeldraad dat tegen houten palen is bevestigd, niet hoger dan 1 m. en alle ongeveer van dezelfde hoogte. De ijzeren stangen zijn vastgezet in de steenglooiingen langs de boulevards. Rechthoekig op de kustlijn zijn op onderlinge afstanden van 2-2,5 kilometer versperringen aangelegd die ongeveer 10 meter breed zijn en zich vanaf de voorste versperringen in landinwaartse richting strekken tot een afstand die het de Nederlandse bezoekers niet gegeven is vast te stellen. Door deze landinwaartse versperringen moet het gelande troepen onmogelijk gemaakt worden zich na een landing snel in zijwaartse richting te ontplooien. Op daartoe gepaste plaatsen hebben de Duitsers op de voorste duinrand opstellingen gemaakt waar zich tussen de 50 en 200 man bevinden.
De Nederlanders bezoeken als eerste het steunpunt 'De Haan' Dit steunpunt is bewapend met 2 achterlaadkanonnen van 12 cm van een verouderd type, op radaffuit met hydraulische reminrichting. De kanonnen zijn opgesteld op twee laag gelegen, niet overdekte emplacementen in de glooiing van het buitenste duin. Elk emplacement biedt gelegenheid tot het afgeven van frontvuur zeewaarts en flankvuur langs de taluds en het strand. In de nabijheid van de emplacementen zijn plaatsen voor de bediening en magazijntjes voor de munitie aangebracht, beide zijn van hout gemaakt. Op een hoog punt van de glooiing is een overdekte houten mitrailleuropstelling[5] zo diep mogelijk in het zand gebouwd, met een bovendekking van 1 meter In de stand zijn twee mitrailleurs geplaatst, die door horizontale sleuven front- en flankvuur kunnen afgeven, zowel naar zee als naar het strand en de erachter gelegen duinen. Wanneer er niet geschoten wordt zorgen afneembare glazen ramen voor beschutting. In het steunpunt is een verplaatsbaar zoeklicht en een vuurmond voor lichtkogels. Een door een benzinemotor aangedreven dynamo, die in een scherfvrij houten gebouwtje staat, levert de stroom voor het zoeklicht. De munitiegebouwtjes zijn van gewapend beton[6] en de bezetting houdt zich op in scherfvrije onderkomens van hout.
In Oostende brengen zij de nacht van 13/14 februari door. De stad is volledig verduisterd. Ondanks het volledig duister gaan militaire transporten over de weg gewoon door. Ter beveiliging van garnizoen en inwoners tegen straatroverij en andere kwade

praktijken op de weg, wordt 's nachts dan ook zeer druk gepatrouilleerd.
Op 14 februari maakt het gezelschap met de auto een tocht langs het Kustfront Oostende-Knokke waarbij deels langs de landzijde en gedeeltelijk langs de zeezijde wordt gereden. Hierbij worden de Nederlanders in de gelegenheid gesteld vier batterijen met zeer zwaar kustgeschut te bezichtigen, die ongeveer 1 á 2 kilometer landinwaarts zijn geplaatst. Ook bezoeken zij een steunpunt in de voorste duinenrij, een post van de vuurleiding van de batterijen en nemen zij een kijkje op het marinevliegveld van Zeebrugge. Het meest onder de indruk zijn ze echter van het feit dat de Marinestormtroepen, die speciaal voor de gelegenheid een gevecht uitvoeren. Zij zijn bij deze oefening met scherpe munitie gewapend. De door hen uitgevoerde oefening bestaat uit een aanval over een loopgraventerrein, waarbij zij gebruik maken van handgranaten, granaatwerpers en nevelbommen. De Nederlandse bezoekers noteren: 'De nevelbommen verspreiden bij het neerwerpen een dichte rook die bij naar de vijand gekeerde wind de tegenstander belet de hem naderende aanvallers te zien. Het oorverdovende lawaai van het grote aantal ontploffende handgranaten en granaten liet niet na op de Nederlandse bezoekers indruk te maken. De oefeningen met scherp zijn voor de omgeving niet zonder gevaar, omdat de granaatscherven ver worden weggeslingerd. Om die reden zagen wij de aanval dan ook door de kijksleuf van een overdekte observatiepost'.
In de late middag van 14 februari rijdt de auto met Nederlandse officieren en hun gastheren terug naar Brugge. Daar krijgen ze een rondleiding door de foto-afdeling van het Marinekorps. Men is diep onder de indruk van de kwaliteit van de foto's en de daarmee verzamelde informatie. De commanderende admiraal Von Schröder nodigt die avond de Nederlanders uit voor het diner. Op de volgende morgen reist de groep via Gent en Brussel weer terug naar Antwerpen, waar de nacht wordt doorgebracht. In Gent is het de Nederlanders opgevallen dat er regelmatig luchtaanvallen op die plaats hebben plaatsgevonden. Men noteert: 'Een tijdje geleden had men een hospitaal, gelegen nabij het station, moeten ontruimen, omdat de patiënten te zeer werden verontrust door de vliegtuigbommen die in de nabijheid werden geworpen. We zagen op het met keien bestrate stationsplein twee overdekte schuilplaatsen, elk voor 200 man. Die schuilplaatsen zijn voor een ieder toegankelijk. De schuilplaatsen waren gemaakt van zware houten dekbalken, waarop naar schatting 2 m. grond, afgedekt met een laag keien'.
Op 16 februari neemt men 's morgens afscheid om vanuit Antwerpen en Essen aan de grens door te rijden naar Roosendaal, waar het gezelschap in de middaguren arriveert. De officieren hebben hun ogen goed de kost gegeven, wat blijkt uit de observaties die zij in hun rapport aan de Opperbevelhebber en de Minister van Defensie doorgeven. In de door hen bezochte stations en in de treinen komen de bezoekers veel Duitse verlofgangers tegen. De treinen rijden langzaam en met grote vertraging. De werkzaamheden op de stations worden uitsluitend door Duitse beambten verricht. Op elk station in Vlaanderen, ook op de kleinere, zijn borden te zien waarop staat aangegeven waar de schuilkelders zich bevinden. De tunnels tussen de perrons worden ook gebruikt als schuilplaats. In West-Vlaanderen valt het de officieren op dat op straatnaamborden, gebouwen, hotels en winkels alleen nog maar Nederlandse opschriften te lezen zijn. Het gebruik van Franse naast Vlaamse namen, zoals dat voor de bezetting gebruikelijk was, is door de Duitsers verboden. Het is verboden verzoekschriften anders dan in het Duits of het Vlaams te schrijven. In het Frans geschreven brieven en verzoekschriften worden niet eens meer

gelezen. De meeste Vlamingen hebben dat als bijzonder positief ervaren[7] De Duitse officieren roemen tegenover de Nederlandse bezoekers dan ook de zeer goede verstandhouding tussen soldaten en Vlamingen (!). In een theehuis in Antwerpen maken de Nederlanders mee dat een bedienend Vlaams meisje, dat hen in het Frans aansprak door de begeleidende Duitse Kolonel ernstig wordt terechtgewezen, waarna zij onmiddellijk op het Vlaams overschakelt. De in België geconsumeerde spijzen en dranken zijn van goede kwaliteit; het menu blijkt echter weinig uitgebreid en is behoorlijk hoog geprijsd. Dat valt een Hollander meteen op....

De drie Nederlandse militairen doen nog een aantal andere interessante waarnemingen. Zo zien ze maar weinig Belgische arbeiders aan het werk op de stations en langs de wegen. Behalve met het personeel van de hotels hebben zij niet met Belgen kunnen spreken. Ook melden zij dat de Duitsers bij de zware kustbatterij 'Deutschland' in Clemskerke Russische krijgsgevangenen als grondwerkers gebruiken.

De drie officieren laten niet na te verklaren dat zij tijdens hun bezoek door de Duitse militaire autoriteiten zeer gastvrij en met grote voorkomendheid zijn behandeld. Wat men wenst te zien wordt in vrijwel alle gevallen getoond; alleen als in Brugge verzocht wordt om een rondleiding door het mijnenmagazijn volgt een Duitse weigering. Op de meeste vragen krijgt men zonder enige terughoudendheid een uitgebreid antwoord. De Duitsers onthouden zich naar zeggen van de drie officieren van politiek getinte opmerkingen en vragen.

Bij lezing van dit verslag vraag ik mij toch nog steeds af in welk licht wij dit militaire werkbezoek moeten plaatsen. Nederland was – neutraal zijnde – zeker niet anti-Duits. De gebeurtenissen in Zuid-Afrika tijdens de Boerenoorlog, het bezoek van 'Oom' Paul Krüger, die op de Hr. Ms. 'Gelderland' onder bescherming van de Koninklijke Marine naar Europa voer en ook ons land heeft bezocht, de Engelse oorlogvoering tegen de Boerenvrouwen, toen de Boeren zelf ongrijpbaar leken; het ligt vers in het geheugen. Echter is de te volgen neutraliteitspolitiek voor ons land de enige wijze waarop land en volk buiten de oorlog kunnen blijven. Ik zie reacties van lezers dan ook met buitengewoon veel belangstelling tegemoet.

Tot zover dit verslag. Ik dank de lkol b.d. Brongers voor zijn kritische lezing en de waardevolle opmerkingen.

1 In deze volgorde is het verslag ook gelezen.....
2 Op 3 maart 1918 wordt de vrede van Brest-Litowsk getekend.
3 Schout-bij-nacht EJ. Heeris was in mei 1940 waarnemend chef van de Marinestaf. Bij het vertrek van admiraal Furstner kreeg hij het bevel over de Koninklijke Marine in Nederland.
4 In deze periode hebben de luchtmachten van Groot-Brittannië, Frankrijk en de Verenigde Staten een luchtoverwicht.
5 In het rapport wordt het germanisme 'mitrailleurstand' gebruikt.
6 In eerdere regels staat echter dat deze van hout waren; niet duidelijk is of het om verschillende gebouwtjes gaat, dan wel om een vergissing van de opstellers van het verslag. Mij was het niet gegeven uit de tekst duidelijkheid te krijgen. Lkol Brongers suggereert in een bestudering van het verslag dat wellicht de munitieopslag vlak bij het stuk van gewapend beton zou kunnen zijn geweest.
7 De taalstrijd en de politieke tegenstellingen in België zijn dan ook niet van vandaag....

BOEKBESPREKING
door Theo Postma

MARINEVLIEGKAMP DE KOOY

Beelden van een bevlogen eeuw
door W.F. Visée
uitgegeven door "Ceharo", Den Helder; Prijs: € 22,70; , ISBN 90-803-7108-4;
gebonden; meer dan 300 afbeeldingen waarvan de helft in kleur.

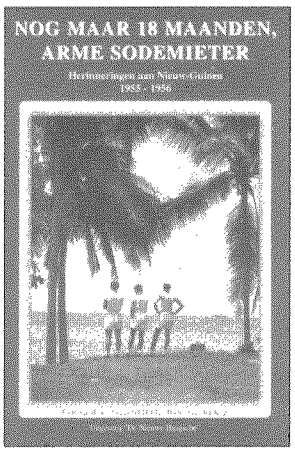

Het boek is in de eerste plaats bedoeld ter motivatie van de huidige medewerkers van De Kooy en vervolgens voor allen die in het vliegveld geïnteresseerd zijn. Het is geen opsomming van vliegtuigtypen en gebeurtenissen of een aaneenschakeling van anekdotes maar de schrijver heeft het boek een duidelijke structuur gegeven. Per hoofdstuk heeft hij een decennium onder de loep genomen. In een inleidende analyse beschrijft hij het kenmerkende van zo'n periode van tien jaar. In het eerste hoofdstuk beschrijft hij het ontstaan van de plek en hoe die plek tot vliegveld werd. Vervolgens komen tot aan de Tweede Wereldoorlog opbouw, verbreding, inkrimping en neergang aan de orde. Na WOII wederopbouw, uitbreiding, integratie, standaardisatie en intensivering. De auteur eindigt met een perspectief van de nieuwe eeuw en een nawoord waar personele, bestuurlijke, technologische en operationele aspecten nog eens beschouwd worden.
Door deze analytische aanpak heeft het boek voor mij een meerwaarde gekregen. Voorts hebben de schrijver W.F. Visée en de uitgever C. Rondèl (de commandant en een medewerker van de Groep Maritieme Helikopters) er ook nog een prachtig uitgave van weten te maken die dankzij een aantal, met De Kooy verbonden, sponsors niet te duur is geworden.

BOEKBESPREKING
door Theo Postma

'NOG MAAR 18 MAANDEN, ARME SODEMIETER'

Herinneringen aan Nieuw-Guinea 1955-1956
door H.J.E. van der Kop
uitgegeven door "De Nieuwe Haagsche", prijs: €15,45; ISBN 90-77032-03-7
176 pagina's; formaat: 16 x 24 cm; paperback; genaaid gebrocheerd

De auteur heeft in de inleiding van zijn eerste boek 'NEEM HET OVER' de juiste woorden gebruikt om te schrijven wat het eerst in mijn gedachten opkwam toen ik zijn nieuwste pennenvrucht dichtsloeg, na het in één ruk te hebben uitgelezen.
'Dan neem ik de vrijheid de lezers erop attent te maken, dat zij geen letterkundig werk in handen hebben. Integendeel, hetgeen hierna is te lezen, is op vele manieren te boek te stellen. Dat een ieder doorziet, dat het hier niet zozeer gaat om de stijl, maar om de inhoud, een verhaal over een weliswaar beperkt aantal mensen, maar waarin niettemin alle mensen van die dagen zich ergens kunnen terugvinden.'
Voor iemand die de Nieuw-Guineaperiode niet zelf heeft meegemaakt schept het boek een boeiend tijdsbeeld van ons laatste 'koloniale optreden' in de 'Oost'. Voor hen die daar wel aanwezig waren roept het diverse herinneringen op. Door in zijn nawoord ook een kort oordeel, over het waarom we daar waren, te geven is het een compleet boek geworden waartoe ook de vele foto's een bijdrage vormen. Geen historisch totaalverslag van de gehele Nieuw-Guineaperiode maar voor geïnteresseerden in die periode een waardevol boek!

(advertentie)

DE DONDERBUS
Inkoop - Verkoop - Ruil

Antieke wapens, Orden, Militaria,Uniformen, Uitrustingsstukken, Documentatie Eerste en Tweede Wereldoorlog, Aankopen van gehele verzamelingen.

Adres:
Oostzeedijk beneden 213 A, 3061 VW Rotterdam
Geopend vrijdag van 19-21 uur, zaterdag van 10-18 uur
Telefoon: 010-4140267, Telefoon privé: 0186-602338

NAGEKOMEN PERSBERICHT 22 januari 2002

'WAS 'IE NOU OFFICIER OF NIET?'

FOTOWEEKEND 'MIJN OPA WAS EEN...'
BIJ MILITAIR-HISTORISCHE MUSEA OP 9 EN 10 MAART 2002

Altijd al willen weten welke rang uw oudoom had in het leger? Of op welk schip uw vader geplaatst was in zijn diensttijd bij de marine? Op 9 en 10 maart 2002 kunt u familiefoto's waarop militairen en militair materieel zijn afgebeeld, door deskundigen van de militair-historische musea in Nederland laten onderzoeken. Zij beantwoorden uw vragen over de uniformen, wapens, voertuigen en gebeurtenissen op de foto's die u heeft meegenomen. Het fotoweekend 'Mijn opa was een...' vindt plaats op 9 en 10 maart 2002. De panels met specialisten beginnen beide dagen om 11.00 uur en ontvangen de laatste bezoekers om 16.00 uur. Gezien de verwachte drukte raden wij u aan om te reserveren bij het betreffende museum.

Alleen het eigen krijgsmachtonderdeel
leder militair-historisch museum heeft voor deze gelegenheid een panel geselecteerd. Deze 'specialisten' zijn bijzonder thuis in foto's van het eigen krijgsmachtonderdeel. Heeft u bijvoorbeeld foto's van uw opa, oom of oudtante in een luchtmachtuniform, bezoek dan het Militaire Luchtvaart Museum. Voor vragen over foto's van mariniers kunt u in het Mariniersmuseum terecht, voor de landmacht in het legermuseum, voor de marine in het Marinemuseum en voor foto's van Nederlands-Indië - en in het bijzonder het Koninklijke Nederlands-Indisch Leger (KNIL) - in Museum Bronbeek.

Meer informatie
Neem voor meer informatie contact op met één van de musea
Legermuseum, Delft (tel. 015 - 215 05 00),
Marinemuseum, Den Helder (tel. 0223 -657 534),
Mariniersmuseurn, Rotterdam, (tel. 010 - 412 96 00),
Militaire Luchtvaart Museum, Soesterberg (tel. 0346 - 353 81 5) en
Museum Bronbeek, Amhem (tel. 026 - 376 35 55).
Of kijk op www.mijnopawaseen.nl.

Landing van mariniers bij Pasir Poetih, 1947
Collectie: Mariniersmuseum, Rotterdam

Wil Zaagman jr.

Het bestuur heeft de droeve plicht u mee te delen dat zijn overleden de heer:
C.R. Patist, Hartenseweg 50, 6704 PZ Wageningen

Rectificatie t.o.v. het vorige nummer:
De beëindiging van het lidmaatschap van B.E. Stuit, Postbus 191, 3500 AD Utrecht, is door het bestuur ingetrokken.

De navolgende overige wijzigingen zijn aangebracht in de ledenadministratie sinds 10 oktober 2001:
Nieuwe leden (en hun interessegebieden):
R. van der Bijl, Beukelsdijk 36 B-2, 3022 DC Rotterdam, tel. 010 - 477 78 84,
e-mail robertvanderbijl@planet.nl (b5, c1);
J.W.H. van Campen, De Hop 4, 9301 PM Roden, tel. 050 - 501 82 14, e-mail jwh@dolfijn.nl (algemeen);
ir. A. Clobus, Bijdorpstraat 1, 2241 NW Wassenaar, tel. 070 - 511 44 03 (1a, 8a, 9, 10, 16, 21);
J.L. de Graaff, Oranjestraat 28, 3111 AP Schiedam, tel. 010 - 273 04 19,
e-mail hans.degraaff@wxs.nl (a4 [KL 1920-1940], c1, c10);
R.E.M. Hekster, Sijzenlaan 34, 2566 WH Den Haag, tel. 070 - 364 50 16,
e-mail mavritsh@worldonline.nl (a4, a5, a6, b7, b10, b11, b12);
W.B. Huygen, West-Kinderdijk 277, 2593 XT Alblasserdam, tel. 078 - 691 43 80 (b9, c1, c2, c3, c6, c7, c8, c10);
K.W.M. Janssen, Burg. Baumannlaan 83, 3043 AG Rotterdam, tel. 010 - 462 44 54,
e-mail kwmjanssen@wanadoo.nl (b1, b5, b9, c1, c3 en algemeen);
M.P.J.T. Kaelen, Dr. Kanterslaan 18, 5361 NJ Grave (algemeen);
R.W. Kortekaas, Apollostraat 24, 2172 CN Sassenheim, tel. 0252 - 21 04 89,
e-mail rwkortekaas@zonnet.nl (a5, b9, c1, c2);
H.J.A. Verhoeven, Waalbandijk 87, 6669 MD Dodewaard, tel. 0488 - 41 22 07,
e-mail h8verhoeven@cs.com (a4, b3, c1, c2, c6 en c8).

Wijzigingen in naam- en/of adresgegevens:
W. de Boo, Berkenlaan 137, 6865 XD Doorwerth;
H.J. Huisman, Dintel 26, 5172 CA Kaatsheuvel, tel. 0416 - 28 25 99;
ing. R.C. Kuenen, Hoogeind 11, 4817 EG Breda, tel. 076 - 520 59 30, e-mail robkuenen@hotmail.com;
C. Lemstra, Jadehof 3, 3402 ZA IJsselstein, tel. 030 - 264 09 97, e-mail corlemstra@wanadoo.nl;
A. de Vries, Bernadottelaan 193, 2037 GP Haarlem.

De navolgende leden hebben hun lidmaatschap opgezegd met ingang van 1 januari 2002:
mr. H.J. Arnold, Buitendijklaan 114, 2353 VR Leiderdorp;
G. Dollekens, Prins Hendriklaan 91, 1781 KB Den Helder;
F.M. Elkerbout, Laan van Nieuw Oosteinde 65, 2274 EB Voorburg;
drs. C.J. Goedhart, Geerdinkhof 350, 1103 RC Amsterdam;
P.W.A. Hoynck van Papendrecht, Merellaan 519, 3145 ET Maassluis;
R.C.A. Knip, Margrietlaan 23, 2421 CM Nieuwkoop;
C. Pernice, Wilhelminalaan 15, 2281 EE Rijswijk;
L.J.E.M. Poublon, Ransuillaan 155, 2261 DC Leidschendam;
J. Retèl, Piet Heinstraat 125, 2518 CG Den Haag;
drs. L.Ph. Sloos, Bosrand 13, 3121 XA Schiedam;
J. Topper, Vijverlaan 6, 7975 BX Uffelte en
G.H.O. de Wit, Curaçaolaan 40a, 3818 SH Amersfoort.

Het bestuur heeft het "lidmaatschap op basis van uitwisseling van publicaties" van de Vereniging van Nederlandse Wapenverzamelaars opgezegd.

LIJST AFDELINGSCORRESPONDENTSCHAPPEN:

a1	Klassieke oudheid, Middeleeuwen	dr. R.P. de Graaf, Poortjesgoed 14, 3901 LC Veenendaal, 0318-527780
a2	80-jarige Oorlog, de Republiek	drs. J.P.C.M. van Hoof, Abrikozenstraat 224, 2564 VZ 's-Gravenhage, 070-3251955
a3	Napoleontica, Belgische Opstand	drs. M. v.d. Hoeven, Raaphorst 121, 2352 KJ Leiderdorp, 071-5412501
a4	Eerste Wereldoorlog	dr. F. Snapper, Burgemeester Patijnlaan 136, 2585 BM 's Gravenhage
a5	Tweede Wereldoorlog	E.H. Bongers, Rhodestraat 20, 6363 AZ Wijnandsrade, 045-5242962
a6	Krijgsverrichtingen in de overzeese gebiedsdelen	
a7	Vredesoperaties	
b1	Krijgsgeschiedenis te land	drs. J.P.C.M. van Hoof, Abrikozenstraat 224, 2564 VZ 's-Gravenhage, 070-3251955
b2	Korpsgeschiedenis	drs. J.P.C.M. van Hoof, Abrikozenstraat 224, 2564 VZ 's-Gravenhage, 070-3251955
b3	KNIL	C.A. Heshusius, van Alkemadelaan 350, flat 316, 2697 AS 's Gravenhage, 070-3248495 T. Broos, Zuid-Oostsingel 23, 4611 BB Bergen op Zoom, 0164-242097
b4	Vestingwerken	drs. J.P.C.M. van Hoof, Abrikozenstraat 224, 2564 VZ 's-Gravenhage, 070-3251955
b5	Schutterijen	A. Kok, Balistraat 86c, 2595 XW 's Gravenhage, 070-3466135
b6	Wiel- en rupsvoertuigen	M.C. v.d. Hoog, Surinamestraat 40, 2585 GK 's Gravenhage, 070-3634391 J. Bloemendaal, Scheldelaan 10, 2105 XG Heemstede, 023-5291324 W. den Dunnen, Jaagpad 61, 2288 CH Rijswijk, 015-2129900
b7	Zeegeschiedenis	dr. S.J. de Groot, Brederoodseweg 49, 2082 BS Santpoort-Zuid, 023-5370769
b8	Gouvernementsmarine	
b9	Mariniers	
b10	Schepen en vaartuigen	
b11	Luchtvaartgeschiedenis	dr. P.C. Boer, Hoogaars 15, 4617 GE Bergen op Zoom, 0164-230851
b12	Luchtvaartuigen	
c1	Uniformen	F.A.Th. Smits jr., Wilgendreef 289, 2272 ET Voorburg, 070-3873961 M. Talens, Salomonszegel 115, 7322 ET Apeldoorn, 055-3661706
c2	Emblemen	B.C. Cats, Claudiagaarde 72, 1403 JR Bussum, 035-6913563 Ing. R.C. Kuenen, Middachtenstraat 29, 4834 PB Breda, 076-5655159
c3	Onderscheidingen	H.G. Meijer, Vollenbergstraat 6, 5801 RP Venray, 0478-582992 B.W. Wagenaar, Burgemeester Nieuwenhuisenstraat 43, 1906 CJ Limmen, 072-5053896
c4	Tinnen figuren	E.P.M. Heldens, Frans van Mierislaan 14, 1399 GD Muiderberg, 0294-261168
c5	Gedenktekens	drs. J.A. Bom, Storm van 's Gravesandeweg 23, 2242 JB Wassenaar, 070-5118624
c6	Traditie, ceremonieel	P. v.d. Burg, Park Sparrendaal 102, 3972 LC Driebergen, 0343-517588
c7	Vlaggen, vaandels, standaarden	W.L. Plink, Midachten 53, 8162 CK Epe, 0578-612138
c8	Militaire muziek	mr. R.A. Schimmel, Jan Muschlaan 242, 2597 VE 's Gravenhage, 070-3246568
c9	Militaire genealogie	
c10	(Vuur)wapens, geschut	G.D. Klein Baltink, Vordense Binnenweg 49a, 7231 BB Warnsveld, 0575-529156

DE STICHTING SAMENWERKENDE MILITARIA VERZAMELAARS ORGANISEERT IN 2002 DE VOLGENDE MILITARIABEURZEN:

17 februari
17 maart
5 mei
30 juni
8 september
3 november

De vaste locatie voor de beurzen is:
Sporthal "De Meent", Graaf Wichman 177, Huizen N.H.

S.M.V. donateurs en hun dames hebben gratis toegang;
militairen in uniform en houders van een veteranenpas half geld;
overige bezoekers € 2,50 p.p. kinderen onder 10 jaar onder geleide gratis.

INLICHTINGEN

Jacques Retèl
Piet Heinstraat 125
2518 CG 's-Gravenhage
Tel. 070-3648276
na 18.00 uur 070-3540176

Joop de Blij
Overdag: 015-2602199
na 18.00 uur 015-2121858